

användbart!

En kvartalstidskrift om arbetsmiljöforskning 1/2010

Premiärnummer

Han arbetar i en farlig fart

Nästan alla vägarbetare oroar sig när de delar arbetsplats med trafiken. Flertalet bilister följer inte hastighetsgränserna. Hur ska man utforma och skylta vägarbetsplatser för att få ner farten och antalet olyckor? Forskning pågår i Norrbotten.

Sid 16-20

Bekymrad

Stressforskaren Lennart Levi berättar om sin kamp för arbetsmiljöforskningen under sina fyra år som riksdagsman (c). *Sid 25-27*

Läs också detta:

Tema/Belastning: Sitt inte still!

Sid 4-11

Porträtt av ett skyddsombud

Sid 12-15

Vita fält enligt fackbas som forskade själv

Sid 23-24

Forskning på G – nya projekt

Sid 30-34

Brobygge pågår

Välkommen till första numret av "Användbart" – en kvartalstidskrift om arbetsmiljöforskning. Vi berättar om hur arbetsmiljöforskare arbetar och samverkar med praktiker, och om hur resultat kommer till användning. Och om verkligheten ute på arbetsplatserna, som är bakgrunden till att det finns behov av arbetsmiljöforskning.

"Användbart" riktar sig till skyddsombud och andra fackliga företrädare, arbetsmiljöansvariga chefer och skyddsingenjörer, verksamma inom företagshälsovård – och andra dig som är intresserade av arbetsmiljöfrågor.

"Användbart" publiceras som pdf-tidning och är kopplad till nätplatsen arbetsmiljoforskning.se, som hade premiär i maj 2010. Detta är ett av sju utvecklingsprojekt inom AFA Försäkrings treåriga program "Från ord till handling", som vi beskriver närmare längre fram i tidningen. Bakom "Användbart" och arbetsmiljoforskning.se står frilanskooperativet Arbetslivsjournalisterna.

Vår idé är att överbygga ett gap som finns i rapporteringen om arbetsmiljöforskningens resultat: På ena sidan finns korta notiser och mindre

artiklar i fack- och dagstidningar – och på den andra sidan gapet finns de långa och kompletta rapporter som forskare skriver. Och när forskare skriver för andra forskare är det ofta inte helt lätt för praktiker att förstå.

För att bygga broar över gapet mellan forskning och allmänhet finns populärvetenskapliga tidskrifter. För forskning i stort finns exempelvis Forskning och framsteg, och nätplatser som forskning.se, och arbetsmiljötidskrifter skriver en del om forskning. På arbetsmiljoforskning.se och här i "Användbart" fokuserar vi på resultat av arbetsmiljöforskning, deras bakgrund i problem på arbetsplatserna och deras väg ut till användning på arbetsplatserna.

Vi utvecklar en kombination av arbetslivs- och vetenskapsjournalistik, med målet att det ska vara lätt att läsa men ändå fördjupat. Vi förklarar det som inte alltid är helt enkelt och experimenterar med olika kombinationer av text, ljud, fotografier och rörliga bilder.

För att underlätta mötet mellan forskare och praktiker arbetar vi också med att

Anna Holmgren, Mats Utbult, Eva Ekelöf, Torbjörn Uhlin

öka förståelsen för hur forskning går till, genom att följa forskningsprojekt på vägen från ax till limpa. Mötet forskare-praktiker är ett område där vi förmedlar erfarenheter även från andra fält än arbetsmiljöforskningen. Och i vårt projekt möter vi själva forskare och praktiker i vårt redaktionsråd och i projektets referensgrupp. Vi har ett särskilt nära samarbete med praktiker – till en början särskilt inom fastighets-, transport-, väg- och anläggningsarbete, liksom kontorsarbete.

Vi välkomnar kritik, synpunkter och förslag, så att vi kan förbättra och vidareutveckla "Användbart" och arbetsmiljoforskning.se!

Anna Holmgren
Eva Ekelöf
Torbjörn Uhlin
Mats Utbult

Redaktionen för "Användbart"
och arbetsmiljoforskning.se

Innehåll

Brobygge pågår. Ledare om AFA-projektet Användbart!	Sid 4
Tema Nacksmärta	
Sitt inte still! Professor Svend Erik Mathiassen om risker med för liten belastning.	Sid 5
Holländska råd till alla stillasittare.	Sid 8
Suddspänd. Ögat styr din kropp mer än du tror.	Sid 9
Dröj inte för länge! Tidig behandling viktig för värk i gamnacke.	Sid 11
Porträttet	
”Vi vet ju...”. Varför är det så svårt att använda kunskaperna i arbetsmiljön?	
Möt Gerhard Wendt, regionalt skyddsombud för Transport i Skåne.	Sid 14
Tema Vägarbete	
I vägen. Vägarbetets faror i fokus. Om risker och lösningar.	Sid 18
Skräckinjagande. Kampanjer för säkerhet i vägarbetet håller en kort tid.	Sid 20
Anti-dammsamlare. 20 miljoner från AFA Försäkring stödjer vägar för att få ut resultat på nya sätt.	
Om programmet Från ord till handling, där Användbart! ingår.	Sid 23
Praktiker om forskning	
Vita fält. Det finns mycket obeforskat. Möt fackbasen Roger Arnesson som började forska själv.	Sid 25
Arbetsmiljöforskningen i politiken	
Bekymrad. Lennart Levi är forskaren som blev riksdagsman vid 76 år ålder.	
I en intervju berättar han om sin kamp för att bevara och utveckla arbetsmiljöforskningen.	Sid 27
Arbetsmiljöforskningen under alliansregeringens tid.	Sid 30
Rödgrönt arbetsmiljöprogram utlovar mer forskning med praktisk nytta.	Sid 31
Om utmattade kvinnor, mobiltelefonrisker, en kvinnofälla, sjukdom av godhetskultur, yoga mot hjärntrötthet, skärskador i vården, halksäkra skor och mycket annat handlar de nya forskningsprojekt som nyligen fått medel av AFA Försäkring.	Sid 32

En kvartalstidskrift om arbetsmiljöforskning
publicerad på www.arbetsmiljoforskning.se

användbart!

Utgivare:

Frilanskooperativet Arbetslivsjournalisterna Ek För
Spannmålgatan 9, 291 33 Kristianstad
www.arbetslivsjournalisterna.se

Redaktion:

Torbjörn Uhlin, redaktionschef och ansvarig utgivare:
044-245801, 0707-445801, torbjorn@uhlin.nu
Eva Ekelöf: 08-6681243, 070-6511787, eva.ekelof@alfa.telenordia.se
Anna Holmgren: 08-7200852, 070-8980852, annaholmgren@telia.com
Mats Utbult: 08-842460, 070-6291505, mats.utbult@telia.com
Layout: Mycket Sthlm, Oscar Stenberg

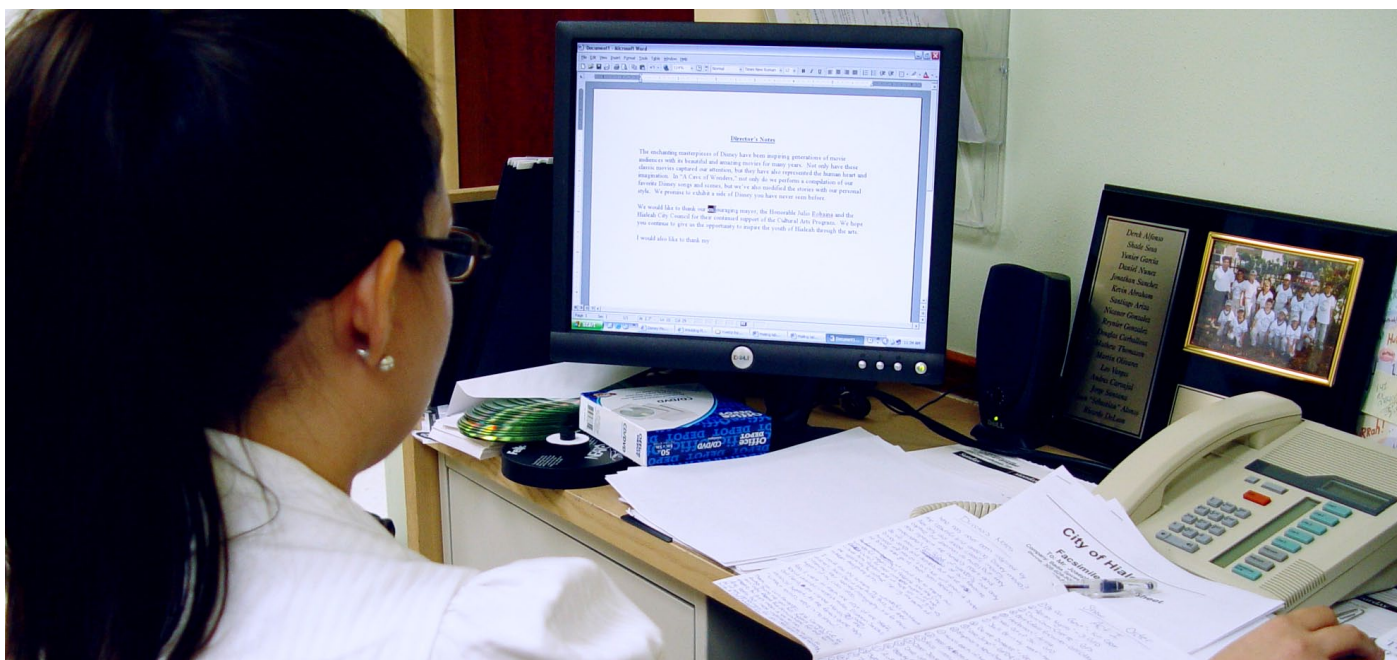

Foto: Elvis Santana

Bildskärmsarbetare är i riskzonen.

Sitt inte still!

Det är farligt också med för lite belastning

Bygg om kontorsarbetsplatser så att folk måste röra sig mycket mer! Möten skulle till exempel kunna vara gående och inte sittande. Det skulle vara bra för alla.

Detta anser Svend Erik Mathiassen, professor och forskningsledare vid Centrum för belastningsskadeforskning vid Högskolan i Gävle. Han förklarar att problemet med för litet belastning blir en allt viktigare arbetsmiljöfråga. Inaktivitet kan leda till väl kända välfärdssjukdomar som diabetes och övervikt. Då gäller det att öka aktiviteten, inte minska den ytterligare. Han ser att arbetsgivarna nu är intresserade av att hjälpa anställda att bli friskare och må bättre, som att sluta röka och börja motionera, trots att det inte ingår i själva arbetet.

Detta är en attitydförändring, anser han, som säkert kommer att sprida sig till fler hälsofrågor

och fler arbetsgivare framöver. På ett callcenter i Sundsvall ingår till exempel träning på arbetstid i arbetsuppgifterna. Det får alla veta vid anställningsintervjun. Och han berättar att det i Holland finns förslag till riktlinjer för hur man bör röra sig mera i kontorsjobb, och spännande experiment med rörliga kontor.

Brister i hur man mäter

För mycket eller för litet belastning – båda finns rikligt i arbetslivet och är orsak till många problem. Men hur ska man mäta belastningar – och vad ska man mäta? Detta är en fråga som sysselsätter forskarna i Gävle. Resultaten kan ge kunskap som gör det lättare för människor att få sina belastningsskador godkända som arbetsskador.

Belastningsbesvär orsakar många sjukskrivningar, men det kan ändå vara svårt att få kopplingen till arbetet fastslagen.

Det beror bland annat på att det finns stora brister när det gäller hur man på arbetsplatserna dokumenterar ergonomiska faktorer idag. Hur mäter man till exempel hur många kilo en flygplanslastare i genomsnitt lyfter per dag och i vilka ställningar, och vilka effekter som lyften får?

Svend Erik Mathiassen tror att kraven i framtiden blir strängare på hur företag och företagshälsovård dokumenterar belastningar i arbetslivet. Annars kan man inte veta vilka förändringar som man behöver genomföra, och inte heller om förändringarna sedan har haft någon effekt.

Bruksanvisning för trovärdigt resultat

Det finns regler och anvisningar för hur man ska mäta skadliga effekter av kemiska ämnen. Svend Erik Mathiassen anser att samma kvalitetskrav borde gälla när man mäter belastningar. Han arbetar nu tillsammans med andra forskare vid Centrum för belastningsskadeforskning för att ta fram bruksanvisningar för hur och vad man behöver mäta, för exempelvis företagshälsovården.

– Det finns många olika verktyg för att mäta, men det finns få anvisningar för hur många personer eller hur länge man ska mäta för att få ett trovärdigt resultat. Det överläts helt åt den som använder verktyget, säger Svend Erik Mathiassen.

Men belastningen måste man kunna bedöma på ett korrekt och säkert sätt. Hur många människor ska man mäta för att resultatet ska bli trovärdigt? Vad, när och hur länge ska man mäta? Det finns få och spretiga svar på de frågorna från forskningen idag.

Arbetsmiljöverkets föreskrift om belastningsergonomi innehåller endast några få gränsvärden. Den är bara delvis grundad på tung vetenskap och formulerar mer allmänna riktlinjer.

Arbetet avgör

Det är arbetet som avgör hur vi ska samla in uppgifter. Ett bildskärmsarbete, där rörelserna inte varierar något särskilt under dagen kräver en annan mätinsats än ett omväxlande men tungt byggjobb. För att få tillförlitliga resultat måste man studera flera personer och göra det under en längre tid.

– Låga belastningar blir ett stort problem, tror Svend Erik Mathiassen

– Man kan bara förstå om en viss skada kommer från arbetet, om man har koll på hur arbetet som ger en viss skada ser ut. Det kan handla om arbetsställningar, kraftansträngning, pauser, med mera.

Det gäller att fastställa sambanden mellan skador och vad det är i arbetet som orsakar dessa skador. Idag är det svårt att fastställa sådana direkta samband

”Gående möten är ett sätt att öka belastningen”

utom vid arbete med armarna över huvudet. Då vet man att ju längre och ju oftare man arbetar med armarna över huvudet desto större är risken att få ont.

Variationer och pauser

Ett annat intressant arbetsområde är pauser och variationer i arbetet. Idag tror de flesta att mer variation i arbetet i gynnsamt. Men egentligen finns det få vetenskapliga bevis för detta.

– Det finns förbluffande få studier där man aktivt har jämfört olika upplägg när det gäller pauser och variation. Bara en handfull studier har trovärdigt lyckats visa att variationer i arbetslivet är bättre än icke-variationer. Men ändå talar många fysiologiska experiment för att det är så.

Vid kontorsarbete eller lätt monteringsarbete ligger den genomsnittliga belastningen på runt 10 procent av maxförmågan. Är det variationer i arbetet man behöver då? När två personer gör ett och samma jobb, med upprepade moment, kan de utföra arbetsuppgifterna på olika sätt,

men ändå vara lika effektiva. Den ena gör arbetet mer varierat än den andra och belastar därmed kroppen på ett bättre sätt, förklarar Svend-Erik Mathiassen.

– Nu vill vi veta om detta är något som man kan förutsäga och utnyttja. Det handlar alltså om avancerad arbetsteknik. Vi bör stimulera individens egen förmåga att använda sin kropp på ett varierat sätt.

Mental uppgift

Vilopauser, passiva avbrott, hjälper inte när man har ett ”lätt” arbete med låga belastningar. Om en person som sitter och arbetar vid datorn tar en paus för att göra något liknande, som att dricka kaffe, blir skillnaden i belastning obefintlig. Då händer inte mycket i musklerna. Man måste göra något drastiskt i pauserna, så att musklerna belastas ordentligt.

– Vilopauser inlagda i arbetet ger nyttig fysisk variation bara om arbetet är fysiskt tungt. Vid psykisk stress däremot kan det naturligtvis vara bra med pauser även i lätta arbeten, förklarar Svend Erik Mathiassen.

Psykisk press innebär att förutom den rent kroppsliga stressen innehåller arbetet också till exempel tidspress, en känsla av osäkerhet, brist på tillit och så vidare.

Resultat från Centrum för belastningsskadeforskning visar att den som har ett fysiskt rätt tungt arbete och tar ett avbrott då han eller hon löser en mental uppgift som inte är för svår, kan återgå till det fysiska arbetet och känna sig mer återhämtad än den som inte gör något särskilt under avbrottet. Det kan handla om att spela kort eller lösa korsord, något som många gör under sina raster.

– Varför det är så vet vi inte än. Kanske räcker inte bara fysisk vila för att återhämta sig när man har ett fysiskt tungt arbete?

Eva Ekelöf

Sitta stilla är inte bra, men inte heller att stå i sitt arbete mer än fyra timmar om dagen.

Råd från Holland till alla stillasittare

Undrar du hur mycket du ska röra på dig under dagen, för att inte riskera problem för att du belastar din kropp för lite i ditt arbete? Här får du råd från en rad holländska forskare.

Rekommendationerna för fysiska aktiviteter i arbetet är grundade på forskningsfakta och diskussioner med experter.

Råden gäller arbeten där människor står eller sitter på samma ställe, har litet fysisk aktivitet, få rörelser och få variationer i rörelserna av huvudet, nacken och skuldrorna, låg kraftansträngning i händerna, händer som ofta är fixerade vid uppgiften och ögon som är fixerade vid resultatet. Det är många typer av arbete som berörs av rekommendationerna: allt datorarbete, arbete med mikroskop, lätt monteringsarbete, kassör, musiker, tandläkare, kirurger, förare av tåg, buss, bil och tunnelbana, maskinförare. Råden berör alla som arbetar minst 75 procent av dagen med sådant arbete.

Rekommendation 1:

Den som arbetar åtta timmar ska under sammanlagt minst 30 minuter om dagen ägna sig åt måttligt intensiv fysisk aktivitet, antingen på jobbet, under lunchen, eller

på väg till eller från jobbet. De som är överviktiga ska ägna en timma åt måttligt intensiv fysisk aktivitet.

Under arbetet ska man stå högst en timme i sträck, och sitta högst två timmar i sträck. Totalt ska man inte stå mer än fyra timmar om dagen.

Rekommendation 2.

Under en 8-timmars arbetsdag ska en anställd ta ett återställande avbrott på minst 7,5 minuter på morgonen och tio minuter på eftermiddagen, efter en arbetscykel på 1,5 timmar, förutom vanliga lunch- och kaffepauser.

Inom en arbetscykel om 1,5 timmar ska den anställda efter högst 20 minuter ta ett avbrott på minst 30 sekunder.

Rekommendationerna gäller genomsnittlig, lågintensiv, arbetsrelaterad belastning vid genomsnittlig mental stress. Strängare rekommendationer behövs om belastningen är högre när det gäller krav på precision i arbetet eller om man exempelvis behöver anstränga sig mer i händerna.

Som vetenskapliga källor till dessa rön finns 35 olika forskningsartiklar och rapporter och rekommendationerna är publicerade i en vetenskaplig tidskrift.

Eva Ekelöf

Ungefär var tredje bildskärmsarbetare lider av trötta och svidande ögon.

Suddspänd

Ögat styr din kropp mer än du tror

Suddiga bokstäver på bildskärmen gör att ditt öga spänner sina muskler - och utan att du är medveten om det spänner du då också musklerna i nacke och axlar. Du placerar automatiskt kroppen så att ögat ser så bra som möjligt. Det går ut över musklerna.

Följden blir ofta huvudvärk, trötta ögon och värk i nacke och axlar. Det visar Hans Richter och andra forskare vid Centrum för belastningsskadeforskning.

Inne i ditt öga finns en muskel, fokuseringsmuskeln eller ciliarmuskeln, som reglerar ögonlinsens optiska brytstyrka, det vill säga hur linsen kupas. När

din blick fixerar något närbeläget, litet eller suddigt, spänns muskeln och linsen blir kupigare. Sådant närarbete innebär att muskeln normalt sett är anspänd för att anpassa ögats fokus till seende på nära håll. Fokuseringsmuskeln står i förbindelse med det autonoma nervsystemet (det som är utanför din viljas kontroll) och med dina muskler i nacke och skuldror. Kravet på ögats muskler ökar när det som du tittar på är suddigt, ligger på nära avstånd, eller är litet, som en bokstav på en bildskärm.

Signaler till hjärnan

Många som jobbar vid bildskärm kan få ont i axlarna och

skuldrorna. Tidigare trodde man att dessa problem bara berodde på att bildskärmsarbetarna satt fel eller för länge. Ny forskning visar alltså att problemen också kan bero på att ögonen får anstränga sig för mycket. När ett trött öga fokuserar ett objekt på nära håll, måste det centrala nervsystemet ge fler aktiveringssignaler till fokuseringsmuskeln för att bibehålla skärpan.

– Ju mer fokuseringsmuskeln spänns för att kompensera för en optisk oskärpa, desto högre blir muskelspänningarna i nacke och skuldror, säger Hans Richter.

Den centrala delen av näthinnan kallas fovean. Det är bara med den som vi kan urskilja de små detaljerna och det är den som utlöser och styr ögats fokusering. Därför är vi beroende av att hålla ögat, huvudet och axlarna stilla, för att bibehålla fokuseringen. När vi ställs inför stora krav på att ögat ska vara fokuserat

Nytt instrument testar muskelkontrollen

Med hjälp av ett nytt instrument ska Hans Richter och andra forskare visa hur synkrävande arbete påverkar vår kontroll av musklerna. Det ska leda till bättre synergonomi.

Det nya instrumentet är ett program i en dator. Hans Richter och hans kollegor ska testa hur människor påverkas i muskelkontrollen av att arbeta med synkrävande närarbete. Han undersöker dels friska kontrollpersoner, som har besvär från nacke och skuldra, dels synsvaga personer, som också har belastningsbesvär.

Undersökningen ska svara på frågor om hur nedsatt syn och muskelkontroll hänger ihop med besvär i nacke och skuldror. Kunskap om hur störningarna i muskelkontrollen ser ut underlättar arbetet med att förbättra synergonomi och minska muskelbesvär på arbetsplatserna.

Det är Afa Försäkring som har gett Hans Richter ett anslag för att ta fram testprogrammet, som ett led i sin fortsatta forskning om hur ögat styr våra muskler.

stabiliserar vi huvud, axlar och nacke extra mycket. Förmodligen är detta förklaringen till den högre muskelspänningen i nacke och skuldror.

Ansträngda ögon kan på detta sätt ge smärtor i axlarna, när hjärnan kompenserar automatisk för optisk oskärpa.

Bildskärmsarbete

Nästan var tredje person med arbete vid bildskärm lider av trötthet, sveda och obehag i ögonen. Hans Richter har studerat 4 000 bildskärmsarbetare och undersökt deras syn och besvär i nacke och skuldror. Undersökningen visade att synfel ledde till ökad tendens att

rapportera besvär i nacke och skuldror.

– De som bar glasögon hade högre tendens att rapportera nackbesvär, berättar Hans Richter.

En förklaring till det kan vara att det åldrande ögat är sämre på att fokusera på nära håll. Synen förändras, speciellt efter att man fyllt 40. Då ser man sämre på nära håll, beroende på åldersförändringar i ögats lins. Allt närarbete kan bli en riskfaktor för smärta i nacke och skuldror. Hela kroppen anpassas efter synbehovet, visar forskningen, och det kan i sin tur leda till låsta och ansträngande arbetsställningar.

– Synergonomin är ett viktigt men eftersatt område. De lagar och förordningar som finns tillämpas inte, säger Hans Richter.

Tvärvetenskapligt samarbete

Han hoppas att sjukgymnaster, ergonomer och optiker börjar samarbeta oftare, nu när man vet mer om hur ögonen påverkar kroppen. Det finns både besvär att undvika och pengar att spara

för samhället.

– Flera olika forskningsdiscipliner måste också samarbeta för att vi ska kunna kartlägga och förstå hur ögats reaktioner länkas ihop med muskelaktivitet i nacke och skuldra, säger Hans Richter.

Hans förhoppning är att ett sådant samarbete leder till att man med enkla metoder ska kunna förebygga och minska besvär i nacke och skuldror, som uppstår vid synansträngande närarbete, till exempel bildskärmsarbete. Det handlar både om att utforma arbetsplatsen bättre och att anpassa glasögon till det arbete det gäller.

Suddiga bokstäver på skärmen

En arbetstagare har rätt till regelbundna ögonundersökningar, om man arbetar en timma eller längre framför datorn per dag. Yngre personer behöver undersökningar vart tredje till femte år och de som är över 45–50 år oftare. Det berättar Per Nylén på Arbetsmiljöverket.

– Bokstäver på bildskärmar har inte skarpa konturer, utan är suddigare än tryckt text. Därför blir man mer trött i ögonen vid bildskärmsarbete, förklarar han.

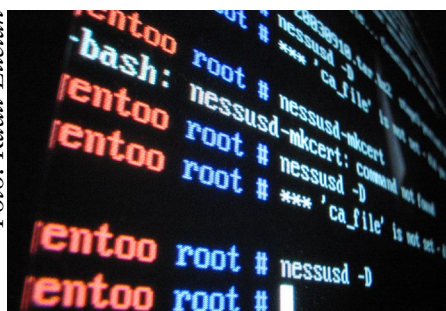
När man läser tryckt text kan man dessutom själv vinkla boken eller tidningen och sänka blicken så att synen blir optimal.

– Bildskärmens vinkel bör vara 20 grader, men är det sällan. Dessutom är tecknen ofta för små i de flesta programvaror. Tecknen kan förstöras, men blir suddigare i en lägre upplösning. Då får ögonen jobba mer, säger Per Nylén.

Arbetsgivaren ska stå för kostnaden för terminalglasögon och andra synhjälpmedel som behövs för att utföra arbetet.

Eva Ekelöf

Foto: Radu Lucian

Suddiga bokstäver kan leda till värk.

Dröj inte för länge!

Tidig behandling viktig för värk i gamnacke

Hör du till dem som sitter som en gam vid bildskärmen, med böjd nacke och framskjutet huvud - och värk i nacke och axlar?

Nackvärk kan bero på att man ser dåligt, för att belysningen är bristfällig och bildskärmen är svårläst. Men värken kan också orsakas av kroppsliga problem: sämre rörelsekontroll och nedsatta reflexer. Har du problem kan du behöva både träna och förändra din arbetsplats. Det är viktigt att komma igång tidigt och hitta rätt väg.

Martin Björklund och Mats Djupsjöbacka vid Centrum för belastningsskadeforskning, vid Högskolan i Gävle forskar om nacksmärta, hur den uppkommer och hur den kan behandlas.

Ofta kan man inte säga exakt vad nacksmärta beror på. Personer som lider av nacksmärta har ofta störningar i de funktioner som reglerar muskelaktivitet och samordning av rörelser (så kallade sensomotoriska funktioner). Det kan handla om balansstörningar eller störningar i nackens rörlighet.

Mäta störningar

– Sådana störningar kan vi mäta på ett mer objektivt sätt, än symtom som bygger på patientens egen självskattning, förklarar Martin Björklund.

Det är också väl belagt att de som har smärta i nacke och skuldror har försämrade förmåga att vrida på huvudet. Det kan verka självklart att rörligheten

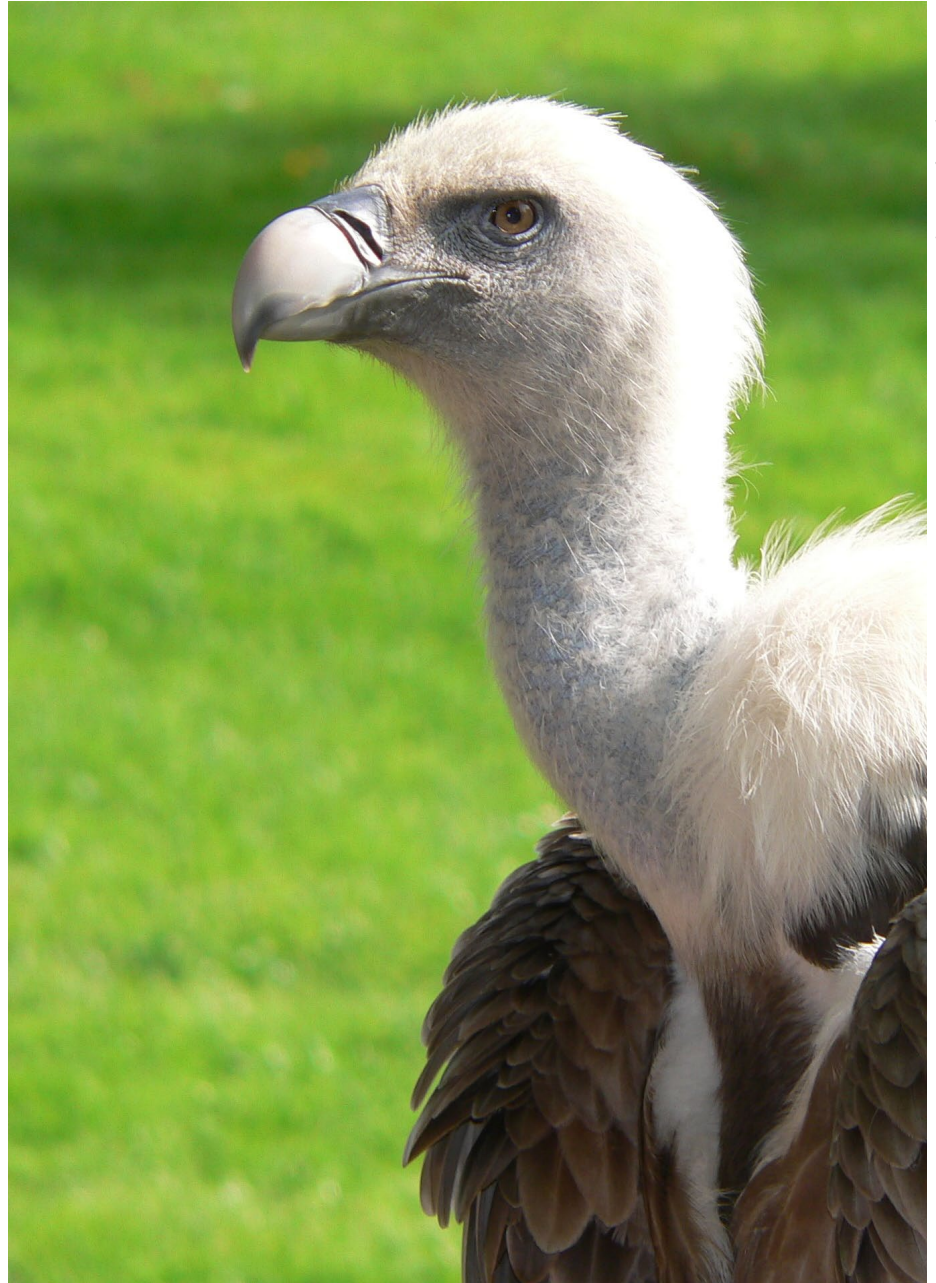

Foto: ricky_68ft, Photopress

Gamnacke får den som skjuter fram huvudet när hon tittar på bildskärmen.

är nedsatt vid smärta. Men ber man personen vrida huvudet till höger eller till vänster är rörelsen dessutom långsammare. Och detta hänger inte bara ihop med smärtupplevelsen, utan också med själva funktionsnedsättningen och hur man upplever den.

En gissning är att man anpassar sig till smärtan genom att minska rörelseomfånget, säger Mats Djupsjöbacka:

– Man rör sig med en litet mindre häftig rörelse. När man har ont verkar det också som man har störningar i sin

rörelsekontroll.

Det finns inte tillräckligt med forskning för att kunna svara på om nacksmärtan kommer först, eller det är den störda rörelsekontroll som kommer före smärtan.

Forskargruppen har också visat att människor som har nacksmärta ofta har sämre kontroll av handrörelsen, de är mindre precisa när de ska göra målinriktade rörelser som att peka på något, eller ta upp något.

Känna av en rörelse

Med hjälp av känselkroppar i musklerna kan hjärnan känna var armar och ben är och hur de rör sig. Det klarar vi av utan synen. Denna förmåga att känna sig själv kallar forskarna proprioception.

– Om vi blundar kan vi ändå känna om vi håller nacken vriden. Känselkropparna i musklerna är viktiga för att kunna styra våra rörelser på ett ändamålsenligt sätt, säger Martin Björklund.

Teorin är att smärtan

försämrar förmåga att känna sig själv. Känselkropparna i nackmuskulaturen ligger runt kotpelaren. När hjärnan ska räkna ut hur den ska förflytta armen för att nå ett mål gör

”Relativt litet pengar går till forskning om belastningsskador”

hjärnan detta med hjälp av de signaler, som sensorerna skickar. Det är viktigt för att kunna kontrollera rörelsen. Har hjärnan inte den kollen, blir rörelsen mindre precis.

– En tänkbar konsekvens är att vissa personer med nedsatt proprioception kompenserar med ökad muskelaktivitet. Hjärnan gör det genom att stabilisera musklerna i de delar av kroppen man använder, i det här fallet arm och nacke. Det blir alltså en ökad muskelspänning.

Mats Djupsjöbacka tror att det ena tillståndet påverkar det andra. Smärtan kan ge upphov till försämrad känn-dig-självförmåga i nacken, som i sin tur ökar smärtan genom att hjärnan

stabiliserar musklerna.

– Höga krav på precisionsarbete ökar risken för besvär i nacke och skuldror. Det är en riskfaktor

som man har studerat. Det gäller till exempel tandläkare och bildskärms-arbetare.

Nedsatta reflexer

Musklerna som stabiliserar hals och rygg ligger djupt kring kotorna i halsryggen. Med olika tekniker har forskarna studerat hur dessa fungerar och upptäckt att de är svagare hos personer med nack- och skulderbesvär och fungerar sämre om de till exempel gör en snabb rörelse med armen.

Vid en sådan rörelse måste kroppen stabiliseras och det finns en rad reflexer för detta, som aktiverar de muskler vi har längs ryggraden. Normalt ska musklerna bli aktiverade lite innan man gör rörelsen. Av någon anledning försvinner förprogrammeringen hos personer med nacksmärta. Musklerna hinner inte med och reagerar mycket långsammare.

– Detta kan öka risken för små skador i nacken. Så är det vid smärta i ländryggen. Nedsatta reflexer förknippar man med ökad risk för återkommande besvär.

Framskjutet huvud

Det finns också en koppling

Foto: Jan Lindmark

Mats Djupsjöbacka forskar om nacksmärta vid Centrum för belastningsskadeforskning

mellan nacksmärta och hållningen i nacken. Vid till exempel bildskärmsarbete är det vanligt förekommande att personer som har ont i nacken också har vad man kallar en framskjuten huvudposition, kallad "gamnacke". Den som sitter framför en bildskärm kan ha en tendens att skjuta fram huvudet för att få bättre synskärpa och det leder i sin tur till smärta, eftersom positionen inte avlastar de muskler som finns runt kotpelaren.

– Personer som sitter så har ofta mer nackbesvär och smärta. Men forskningen visar att de som tränar nackmusklerna får en mer normal hållning och minskad smärta, säger Mats Djupsjöbacka.

Belysning och glasögon

Som Hans Richter på Centrum för belastnings-skadeforskning berättar om i en annan artikel här i Användbart har även synergonomin betydelse för att människor får ont i nacke och skuldror. De som har dåliga glasögon har en tendens att skjuta fram huvudet mer.

Studien visade att de som bär dubbelslipade glasögon, där nederdelen är slipad för närseende, också sitter med framskjutet huvud. Det är mycket viktigt att man utformar arbetsplatsen bra, har god belysning och rätt glasögon.

Behandling och träning kan hjälpa den som har ont. Men det finns för lite vetenskaplig kunskap om hur man behandlar olika smärttillstånd i nacke och skuldror.

– Vi behöver grundläggande kunskap om hur vi ska

förbättra rörelsekontrollen till exempel genom träning. Man har sett att träning gör att patienternas funktioner blir bättre och smärtan avtar. Effekten ökar om träningen leds av till exempel en sjukgymnast, säger Mats Djupsjöbacka.

En kula på huvudet

Martin Björklund och andra forskare arbetar med en behandlingsmetod, som går ut

"Försämrad kontroll av rörelser kan öka smärtan"

på att patienter med nacksmärta balanserar en kula i en ställning på huvudet för att träna de grundläggande funktioner som är störda. Den här behandlingen kan man sedan jämföra med den anpassade styrketräning som dessa patienter ofta får, och med massage, för att se vilken metod som ger bäst resultat.

Ett mål för forskningen är också att ta fram kliniska tester, som kan användas vid nacksmärta, för att mäta förändringar. Då skulle det också gå att mäta gensvaret hos människor på olika behandlingar. Så småningom är det tänkt att företagshälsovård och sjukvård ska kunna använda dessa metoder.

– Vi vill komma närmare de mekanismer som ligger bakom besvärerna genom att testa olika teorier, förklarar Martin Björklund.

Mycket kan förebyggas.

Just nu arbetar han med ett nytt projekt, som handlar om att testa individanpassad

rehabilitering. Varje persons rehabiliteringsprogram utformas efter individens undersöknings- och testresultat. Detta ska jämföras med rehabprogram som är standardiserade och lika för alla i gruppen.

– Målet är att få bättre kunskap om effektiv individanpassning så att vi ökar träffsäkerheten. Vi vill också få möjlighet att tidigt identifiera vilka som har besvär. Ju förr man får rätt behandling desto

mindre är risken att få kroniska besvär.

Mycket kan man förebygga om man tidigt kan upptäcka störningar och sedan sätta in riktade insatser.

– Det ligger i linje med vår forskningsidé, säger Martin Björklund.

Men relativt sett satsas det lite pengar i Sverige på forskning om rörelseorganens sjukdomar och belastningsskador jämfört med andra områden. Ändå kostar dessa problem samhället stora pengar och mycket lidande, det visar Försäkringskassans statistik.

– Staten borde göra en särskild satsning på ett så angeläget område. Det skulle ge mycket tillbaka, framhåller Mats Djupsjöbacka.

Eva Ekelöf

Tips

Negligerar inte värk utan sök genast hjälp.

Kontrollera om du har rätt glasögon.

Se till att ha bra belysning på arbetsplatsen.

Mötet med medlemmen
är central för Gerhard.
Foto: Torbjörn Uhlin

Vi vet ju...

Varför använder man inte kunskaperna i arbetsmiljön, undrar Gerhard Wendt

I Norra Hamnen i Malmö där Transport har sitt sydligaste högsäte kör lastbilar i rad till och från lager på kajerna med lastbåtar och uppe i luften surrar flygtransporter från Copenhagen Airport eller Malmö Airport.

I detta transportnav stortrivs Gerhard Wendt, regionalt skyddsombud sedan 25 år.

Så många år innebär massor av erfarenheter av transportbranschen – och dessförinnan av arbetet som bilmekaniker. Under de fyrtio år

som gått sedan har själv började jobba har det hänt mycket både med arbetslivet och med kunskapen om arbetsmiljöfrågor, konstaterar han. Och det gäller i än högre grad när han jämför med pappas arbetsliv som bondsmed:

– Då visste man inte mycket mer än det som kändes i kroppen, och det gjorde ont i ryggen för honom när han kom hem. Men orsakerna hade man liten kännedom om.

Återhämtande tupplur

Jämfört med dagens stressiga arbetstid fanns det en sak som

folk var bättre på förr. – Man tog en tupplur mitt på dagen, för att återhämta sig.

Det första minnet Gerhard har av dåligt ledarskap och negativt arbetsklimat var när han som tolvåring följde med mamma och hennes arbetskamrater som äppelplockare. Han fick åka med kvinnorna i en mörk vagn ut på fälten. Så kom arbetsledaren, ofta förbannad på olika saker som att han tyckte att rasterna blev för långa.

– Han skällde och skrek himla ofta, en gång tappade han löständerna mitt i skriket. Det var väldigt symboliskt.

Gerhards första egna miljöfajt tog han mot nedsmutsning i bäcken hemma i Fjellie, söder om Lund – han var då 15 år och hade gått med i Naturskyddsföreningen. Han såg att två gånger per år var den annars rena bäcken helt

igengrodd och anmälde detta till kommunen. En tid senare fick han läsa i tidningen Arbetet att en bonde uppströms två gånger per år tvättade sina kor och ladugården och lät allt rinna ner i bäcken.

– Bonden fick ett föreläggande från kommunen om att hindra avrinningen till bäcken, men valde då att flytta lantbruket till Östergötland, minns Gerhard. Tänk vilken känsla för en ung tonåring, att kunna flytta på ett helt jordbruk!

Uppsagd bråkstake

När Gerhard arbetade på bilverkstad valdes han till skyddsombud och skulle företräda sina arbetskamrater. Men han tog på sig deras ansvar i konflikter, i stället för att ge stöd. Det blev fel i sak, och han blev ansedd som en besvärlig person. Chefen såg till att alla jobb som han hade blev inställda, och så blev han uppsagt av arbetsbrist.

– Men då hade jag tröttnat på jobbet där, var nygift, hade fått ett

Fakta

Totalt finns det 36 regionala skyddsombud inom Transport, som avlönas av och administreras via TYA. De finns inom land-, flyg- och hamnavdelningar. Alla jobbar renodlat med arbetsmiljöfrågor. Därutöver finns skyddsombud och huvudskyddsombud som man samverkar med, men många arbetsplatser är så små att det inte finns egna ombud. Inom avdelning 12 finns det cirka 5000 medlemmar som arbetar på 2.200 arbetsplatser, och det finns 140 skyddsombud.

barn och vunnit 10 10 000 kr på premieobligation, så livet lekte i alla fall. Nog skulle jag hitta nytt jobb. Dessutom hade jag ett kort vikariat som lärare på fordonstekniska gymnasiet i Lund.

Som arbetslös fick han först börja med ett beredskapsbidrag i tre månader. Så sökte han och fick uppdraget som regionalt skyddsombud på Transports avdelning i södra Skåne. Efter ett år som vikarie blev han invald för en ny treårsperiod - och på den vägen är det.

Samverkande styrka

Som regionalt skyddsombud är han förtroendevald inom

Transport, som alltid har betonat och koncentrerat sig starkt på arbetsmiljöfrågor, utbildningar, försäkringar och rehabilitering. De regionala skyddsombuden inom Transport arbetar renodlat med arbetsmiljöfrågor. De är helt avlönade och administrerade av Transportbranschens yrkes- och arbetsmiljönämnd, TYA, som har till uppgift att höja statusen på utbildning och arbetsmiljö.

TYA är en gemensam organisation för arbetsgivare och facket. Det innebär att båda parterna är uppdragsgivare. Att arbeta för TYA kan vara splittrande mellan lojaliteterna, men främst har

Foto: Torbjörn Uhlin

Transporter i parti och minut.

Power nap är en lärdom från pappas tid.

samverkan mellan parterna varit en tillgång, tycker Gerhard.

– Det har inneburit att båda parter drar åt samma håll i frågorna. Det är en fördel både för transportarbetarna och för cheferna.

Men Gerhard är ändå bekymrad över läget när det gäller arbetsmiljön idag, han tycker den är satt lite mer på undantag. När någon är sjukskriven så tänker man på företagen ofta bara att detta kostar pengar. Men man funderar inte tillräckligt över om sjukskrivningen har något samband med arbetet och arbetsmiljön, och om man kan göra något för att förhindra att anställda blir sjukskrivna och ordna en bra rehabilitering och återkomst.

Han konstaterar att det är så här trots att det finns så mycket kunskaper hos såväl arbetsgivare som fack, och ofta även ute bland

anställda och hos cheferna. TYA har massor av utbildningar i allt från ergonomi till att organisera arbetet och ta pauser för vila och mat, och så vidare i långa banor. Så redskap och kunskap inom arbetarskyddet finns ju i stora mängder! Problemet är att kunskapen får stå tillbaka för hetsen och konkurrensen, säger Gerhard och pekar på ett exempel:

– Kina lastar de för hand in i containrar. Den lasten måste man sedan lossas manuellt även här i Sverige, för att få ekonomi i lossningen – trots att man vet att man riskerar olyckor och skador när man springer och stressar och lyfter för hand.

Skadlig nattarbete

Det är inte helt lätt att få anställda och chefer att satsa på arbetsmiljön och se den som viktig, även när kunden ställer krav och tiden att göra jobbet blir alltmer knapp.

Gerhard efterlyser därför mer forskning om vad det är som hindrar människor att prioritera en god arbetsmiljö. Även om det finns såväl chefer som anställda som har känsla för god och skyddande miljö, tycker att han detta blir alltmer ovanligt i dagens stressiga läge.

– Det finns en stark lojalitet med arbetsgivaren, men även en rädsla över att förlora jobbet, som gör att man inte jobbar rätt. Många menar att man för att stå emot den billiga arbetskraftimporten inte ska skapa konflikter, utan samarbeta.

– Ofta är det arbetsgivaren som ställer felaktiga och orimliga arbetskrav, men inte alltid arbetsgivarens fel. Ibland orsakar anställda sin skada genom att medvetet inte följa lagar och förordningar, förklarar Gerhard.

Allt fler får anpassa hela sitt liv efter sitt yrkesliv, konstaterar han. En del får kanske ihop sitt livspussel,

andra får större problem eftersom de får ställa upp på alla möjliga tider.

– Vi vet att nattjobb är skadligt, men inte minskar nattjobben i mängd för det.

Ägare på distans

Chefernas ledarskap är tyvärr ofta allt för ensidigt inriktat på affärer, pengar, och har sällan sikte på personlig utveckling tycker Gerhard, som ibland känner att chefer ställer sig vid sidan om ett problem: de menar att de inte har med det att göra, eller ingen makt att påverka just arbetsmiljön. Detta är även en effekt av allt fler transportföretag har sina ägare finns på distans och även utomlands. Inte ens de verkställande direktörerna har pengar att använda till investeringar i bättre miljö, utan måste de ansöka om medel från en styrelse som är på långt avstånd från arbetsplatsen.

– Vissa arbetsgivare är dock väldigt aktiva i arbetsmiljöfrågor och nyfikna på vad som gäller och vilken kunskap som finns. TYA har mycket utbildning och teknikutvecklade läromedel, som bärbara simulatorer för lasta med kranbil, hamnlastning, skogsmaskinhantering, avfallslastning, flygplanslastning, att pröva på i direkt miljö. TYA-folket kan företagen också anlita för organisationsutveckling. Men det missar arbetsgivare, som i stället anlitar dyra konsulter utan kunskap om branschens specifika problem.

Arbetsmiljöfajter om rån

En arbetsmiljöfajt som Gerhard är ganska nöjd med handlar om säkerhet på bensinstationerna. Det startade 1997 med bråk, stöld och smitningar vid en bensinstation på Rosengård utanför Malmö. Kritiska punkten var ensamarbetet, i en nattöppen mack. Det fackliga kravet var nattlucka och stängd dörr vid ensamarbete, men framför

allt att förbjuda ensamarbete. Efter mycket kamp blev det ett säkerhetssystem, där den ensamarbetande har rätt att stänga dörren och öppna nattluckan.

– Det gick dock inte dit vi på Transport ville med förbud för ensamarbete, utan tyvärr blev det mer av ensamarbete på mackarna.

En annan fajt gällde värderånen, som eskalerade år 2005. Gerhard med kollegor tog till konflikt och stoppade en helg transporter av höga värden, mest i form av pengar.

– Det ledde inte till nya säkrare sätt att arbeta, men branschen fick en väckarklocka och skärpte sig, säger Gerhard. Faktiskt minskade antalet rån efter den helgen.

Gerhard tycker att det viktigaste i arbetsmiljöarbetet är att alla små men viktiga och ömsesidigt lärorika möten med de tiotusentals kollegorna i Transports olika branscher, och de utbildningar av medlemmar som han genomför.

– Ibland känner jag det som ett misslyckande att allt detta ger så lite avtryck i form av bättre arbetsmiljö. Då får jag tänka på de goda exemplen, de som satt avtryck och som gett värdefulla lösningar, som vårt projekt "Kollegan hjälper", där förare som rånoffor får kamratstöd.

– Värdefullt är även fackliga

utbildningar, som Transports kurs för nya medlemmar, "Medlemskapets värde", där det ingår en arbetsmiljödel. Förr var det bara skyddsombud som fick den kunskapen.

Kunskap som inte används

Gerhard återkommer till detta att det finns väldigt mycket kunskap och forskning om arbetsmiljön, som skulle kunna ge betydligt friskare arbetsplatser. Han önskar sig fler studier av hur man gör för att genomföra forskningsresultaten och se till att kunskapen verkligen kommer till användning:

– Varför tar vi inte till oss resultaten? Varför ignorerar vi den kunskap som finns? Hur ska vi skapa en förståelse av den goda arbetsmiljöns värde, och se till att den förståelsen får praktiska genomslag? Nu när kollektiven försvagas och solidariteten ofta är frånvarande - vilka drivkrafter och metoder kan vi då nyttja i stället, för att skydda och värna om arbetstagarens hälsa?

Sist men inte minst efterlyser han mer kunskap om den ekonomiska nyttan med att ha ett bra arbetarskydd, där man arbetar förebyggande och analyserar risker.

Torbjörn Uhlin

Personligt

Ålder: 57 år

Familj: Fru och tre utflugna barn. Frun är sjuksköterska och har en forsknings/doktorandtjänst i Vårdvetenskap.

Fritid: Teater (nyligen Lifsens rot). Konserter (Pink på Ullevi). Köra "nedkabbat" med vår bil i sommarsverige. Resa inom- och utomlands.

Borde göra mer: Motionera. Läsa litteratur, "tyvärr snackar jag alldeles för mycket så att jag inte hinner läsa..."

Goda egenskaper: Bra på att lyssna på medmänniskor och känner empati. Värnar om familjen.

Så vill jag bli firad: Jag hatar att bli firad. Senast firade vi vårt 25-åriga äktenskap med att äntligen förlova oss.

Peter Rossander, forskningsingenjör, har tillbringat många dagar med fortkörande bilister i fokus för sin laserkamera.

I vägen

Vägarbetets faror i fokus

– Under ett av våra besök kom en bil körande in på vägarbetsområdet och var så nära en mötande lastbil, som hörde till vägarbetet, att backspeglarna slog i varandra. Lastbilen körde efter och stoppade felköraren. Men han bad inte om ursäkt, utan sa bara: "du var i vägen"...

Peter Rosander, Luleå tekniska universitet, berättar från sitt forskningsjobb ute på vägarna i Norrbotten. Målet är att ta reda på hur man bör utforma och skylta vägarbetsplatser, för att skapa största möjliga trafiksäkerhet och en trygg arbetsmiljö.

Det kan vara riskabelt att arbeta på väg även när bilister förstår anvisningarna och kör på rätt sida, för alltför många kör alltför fort. Peter Rossander vet, för han har tillbringat många dagar med fortkörande bilister i fokus för sin laserkamera.

Han har också sett vad som kan hända när det går för fort för förbipasserande:

– Framför våra ögon gled en lastbil ut i kanten och ner i diket och det gick så illa att lasset välte. Hade föraren anpassat farten och krypkört hade det aldrig hänt.

Kamera och slangar

Peter Rosander arbetar sedan hösten 2009 i projektet

tillsammans med Charlotta Johansson, på avdelningen för arkitektur och infrastruktur, vid Institutionen för samhällsbyggnad, Luleå tekniska universitet. De började med en studie för att testa mätmetoder och har gjort en litteraturgenomgång för att se vad andra forskare gjort tidigare. Det visade sig att det fanns förvånansvärt lite om arbete på väg. I arbetet ute på vägarna sommaren 2010 har de också haft hjälp av Sebastian Arnehed, som studerar vid universitetet.

Forskarna har följt arbetet vid fyra arbetsplatser under i snitt fyra arbetsdagar vardera, under juni och juli. Vägarbetet har i huvudsak bestått av asfaltering. På arbetsplatserna har det funnits mellan fem och tio vägarbetare i och kring de olika vägmaskinerna, med några stora entreprenadföretag som arbetsgivare.

– Vi har mätt flödet av trafik genom mätslangar som vi har spänt över vägen. Den fart som

trafikanterna haft före, vid och efter vägarbetet har vi mätt med laserkamera, berättar Peter Rosander.

Trafikanterna har förstås inte varit förvarnade eftersom forskarna vill veta hur det normalt ser ut med farten vid olika typer av skyltning, farthinder och avsmalningar av vägen, för att kunna jämföra. Sätter man upp skyltar om fartkamera väljer ju många att sakta ner mer än de annars skulle ha gjort.

Forskarna kunde med blotta ögat se att hastigheterna varierade högst avsevärt. Och med viss förvåning såg de också att inte så få trafikanter misstolkade anvisningarna om var de skulle åka. När vägarbetarna asfalterar ena väghalvan, delar de upp den andra halvan för trafik åt bägge håll och det förekom att bilister åkte in på vägbanan för mötande trafik. Och flera gjorde som den backspegelskrockande bilisten och körde in på vägarbetsområdet.

– Ibland kunde vi se hur de saktade in när de närmade sig asfaltmaskinen. Då först insåg de att de hade kört fel.

”Nästan-olyckor” på film

Forskarna har filmat åtskilliga timmars trafik, som de ska gå igenom. De använder då en svensk mätmetod, utvecklad vid Lunds universitet, för att observera och klassa ”nästan-olyckorna”. Metoden använde de också några gånger på plats.

– När vi har gått igenom filmerna och de siffror vi fått fram i mätningarna ska vi sätta oss ner och bena ut och sortera upp materialet i tabeller och se vilka slutsatser vi kan dra, säger Peter Rosander. Kanske ser vi att vi behöver komplettera med några intervjuer, vi har bland annat talat om att intervjua bilskolelärare och polisen.

Foto: Luleå tekniska universitet

Forskarna studerar olika skyltningar och metoder för att få ner farten vid vägbyggen.

Ett resultat som han redan känner sig rätt säker på handlar om vilken typ av skylt som får flest bilister att sänka farten: den vanliga runda gulröda skylten med svarta siffror på. Det finns andra skyltar som används just vid vägarbete, fyrkantiga och svartvita och blåvita, som anger rekommenderade farter och som

mycket ofta trafikanterna själva som drabbas värst av olyckor vid vägarbetsplatser. Men samtidigt är dessa olyckor den allvarligaste arbetsmiljöfrågan för vägarbetarna.

Peter Rosander berättar att det inte var helt lätt att hitta medel till projektet. Först när de formulerade det som ett arbetsmiljöprojekt och fick medel hos AFA Försäkring kunde de sätta igång.

– Det är varit annorlunda – och roligt – att åka runt på arbetsplatser och träffa folk. Vi har inga några svårigheter med att få kontakt, tvärtom.

De vi möter på vägarbetsplatserna är tacksamma för att någon forskar om detta.

Peter Rosander kan tänka sig att fortsätta på detta forskningsspår, där så mycket kunskap saknas. Men han ser sig fortfarande som en trafikforskare som har kommit in även på arbetsmiljöforskning.

”Användbart” och www.arbetsmiljoforskning.se återkommer i vinter med reportage om de färdiga resultaten, och om hur vägföretagen och Trafikverket tänker använda sig av dem.

Mats Utbult

”Framför våra ögon gled lastbilen ner i diket.”

uppenbarligen inte har samma effekt för farten. Men när det gäller slutsatserna om olika typer av farthinder och avsmalningar återstår en hel del analysarbete att göra. (Det finns också elektroniska skyltar som kan ange varierande hastigheter, men dessa har man inte använt vid de studerade vägarbetena i Norrbotten.)

Peter Rosander och Charlotta Johansson har tidigare genomfört en rad studier som handlar om trafiksäkerheten i stadstrafik för oskyddade trafikanter, fotgängare och cyklister. Även det här projektet handlar ju om om trafiksäkerhet, för det är

Skräckinjagande

Kampanjer hjälper ibland – för en tid

Trafikmängden har gått upp. Trafikmoralen gått ner.

Trafikolyckorna vid vägarbeten har varit en het fråga ända sedan 1970-talet. Man har satsat på att utveckla nya sätt att skydda vägarbetarna.

Gång på gång har facket, branschen och myndigheter kampanjat för att påverka hur trafikanterna beter sig.

Under fem år, 2003-2007, inträffade tio vägarbetsolyckor per månad, i genomsnitt.

Foto: tidningen Vägbanan, SEKO

Det är ofta skräckinjagande upplevelser när fordon alldeles för fort och för nära visslar förbi arbetsplatsen.

Under årens lopp är det alldeles för många vägarbetare, transportarbetare och privatbilar som har mist liv och ännu fler har fått skador för livet vid dessa olyckor. För vägarbetarna är det inte bara de olyckor som verkligen inträffar som är hemska. Eftersom man vet hur katastrofala följder en olycka kan få när bilar alldeles för fort och för nära visslar förbi arbetsplatsen, är det skräckinjagande upplevelser när det nästan händer något.

Flera undersökningar som

vägarbetarnas fack Seko har genomfört visar att nio av tio arbetare på grund av trafiken är oroliga inför att arbeta på väg. En majoritet tycker att alla eller de flesta trafikanterna är dåliga på att respektera dem. De anger att incidenter inträffar ofta eller flera gånger per år.

Kampanjer med paroller som "Var rädd om mig, jag jobbar för dig" och "Arbetar vi för dig eller är vi bara i vägen?" har ofta verkat leda till en viss förbättring - för en tid. Men så småningom har olyckorna, tillbuden och

incidenterna ökat igen, när farterna och nonchalansen hos en del av trafikanterna åter tilltagit. Den höga farten är dubbelt farlig: det minskar tiden från det att förarna upptäcker vägarbetet tills de passerar – och vid olycka blir följderna värre ju högre farten är. Den alltför höga hastigheten vid arbetsplatserna är mycket viktig, den finns med i åtta av tio olyckor. Värsta exemplet är 164 km i timmen där det var 70! De som ligger högst ligger ofta på dubbla hastigheten. Det är fler som kör för fort, än de som kör enligt begränsningen.

Kontrollerande och lugnande

Förutsättningarna för vägbyggen har varierat genom åren.

Vägarbetarna och deras fack förespråkar lösningen att leda trafiken förbi vägarbete på andra vägar, vilket också var vanligare förr. Men arbetarnas intressen av trygg arbetsmiljö står mot trafikanternas intresse av enkel framkomlighet utan omvägar – och mot boende som inte vill ha ökad trafik i sitt bostadsområde.

När man inte leder trafiken på andra vägar, kan man vidta trafikkontrollerande eller trafiklugnande åtgärder, eller kombinationer av dessa.

- Trafikkontrollerande åtgärder är exempelvis trafiklotsar som kör i tåten för förbipasserande och rent fysiskt anger takten – dyrt men effektivt. Andra kontrollåtgärder är flaggvakter och tillfälliga ljussignaler.
- Trafiklugnande åtgärder är olika former av skyltning, fartdämpande åtgärder som mobila gupp av olika slag och avsmalnande körfält.

Det finns också fysiska skydd mot påkörning, som tunga

lastbilar. Nu kommer även elektroniska hjälpmedel. Förare möts av meddelandet ”du kör för fort” på digitala tavlor, när de överskrider hastighetsgränsen. Man har genomfört försök med vibrerande armband som varnar vägarbetare för annalkande fordon som kör för fort.

Fler olyckor än man trodde

Trots alla ansträngningar inträffar olyckorna. Men de ansvariga har haft förvånansvärt dålig koll på omfattningen. Det visade en noggrannare undersökning av olyckorna under fem år, 2003-2007, som Vägverket genomförde. Man hittade hela 30 procent fler olyckor än de som man tidigare angivit. Och ändå tror man att det därutöver finns ett stort mörkertal, eftersom många olyckor inte blir registrerade som vägarbetsolyckor. Många olyckor rapporteras inte och rörligt vägarbete, som snöröjning, är inte med alls.

Antalet döda under de fem åren mer än fördubblades, från nio till tjugo, vid den mer noggranna genomgången. Av de döda var två vägarbetare. Eftersom det finns många gånger fler trafikanter än vägarbetare innebär det att risken för vägarbetare är mycket större än för trafikanterna.

Totalt var 1 440 personer inblandade i 635 olyckor. Vanligast var upphinnandeolyckor där förare som höll hastighetsbegränsningen blev påkörda bakifrån av trafikanter som körde för fort. Nästan vanligast var singelolyckor och där var skadorna värst.

Yrkestrafikanterna är överrepresenterade när det händer något: de utgör 10 procent av trafikanterna, men 25 procent av de olycksdrabbade.

De vägarbeten som är värst drabbade av incidenter och olyckor, enligt en sammanställning

2004, är vinterväghållning, vägmarkering, vägvakt och reparation av räcken.

Kunskapsbrister i fokus

I januari 2010 startade en ny stor satsning, där de största entreprenörerna på väg, som Skanska, NCC, Peab och Svevia (f d Vägverket produktion), samarbetar med facket och Vägverket (som i år gått upp Trafikverket).

En rad kontroller som Vägverket hade genomfört 2009 och tidigare visade att entreprenörerna alltför ofta inte följde de regler och överenskommelser om säkerheten i samband med vägarbete, som finns i upphandlingarna.

En viktig delorsak till den nya storsatsningen är ett EU-direktiv som ställer hårdare krav på arbetsmiljösamordnare mellan de olika aktörerna i ett vägarbete, och på att arbetsmiljöfrågorna ska komma in i ett tidigare skede.

I samband med den här nysatsningen konstaterade parterna att det finns bristande kunskaper om varför olyckorna inträffade och i vilken omfattning vägarbetare eller utrustning för

vägarbete drabbades vid olyckan. Det finns ingen samordning mellan hur olika entreprenörer rapporterar olyckor. Incidenter med oskyddade trafikanter rapporteras inte.

Allt detta tar man nu itu med. Trafikverket genomför en förstudie om ett gemensamt inrapporteringssystem och företaget Vectura, som är sammanslagning av det som tidigare var ”Vägverket konsult” och ”Banverket projektering”, förbättrar systemen för att anmäla arbetsskador och rapportera tillbud.

Trafikverket satsar fyra miljoner kronor på att utveckla hjälpmedel för arbeten på vägarbetsplatser och Svevia fortsätter sitt påbörjade arbete med att utveckla elektroniska system för information och varning.

Skanska har tidigare arrangerat en årlig fokusvecka med aktiviteter inriktade på säkerhet vid arbete på väg – nu gör man en gemensam vecka tillsammans med Trafikverket, NCC, Peab och Svevia. Trafikverket tar initiativ till ett branschråd inom programmet ”Förnyelse i

Foto: tidningen Vägbanan, SEKO

Kampanjer kan ge en viss förbättring - för en tid. Men sen har farterna och nonchalansen hos en del av trafikanterna åter tilltagit.

Det blir trångt vid vägbyggen. Vägarbetarna föredrar att trafiken leds om till annan väg, om det är möjligt.

anläggningsbranschen”, som ska följa upp satsningarna och se om de får avsedda effekter.

”Fler omledningar ger störst resultat”

I satsningen ingår också att göra en genomgång av var och hur man kan göra omledningar av trafiken. Så vägarbetarnas mångåriga krav tycks nu möta ett större gensvar. Detta glädjer Björn-Inge Björnberg, själv

asfaltarbetare från början och nu förbundsombudsman på Seko:

– Fler omledningar av trafik är det som kommer att ge störst

från våra skyddsombud. Det är bra att man gör den här kartläggningen, sen återstår det att i praktiken se till att också leda om trafiken oftare.

Björn-Inge Björnberg tycker att det pågående forskningsprojektet i Norrbotten är spännande och ser fram mot att få del av resultaten.

– Det är riktigt intressant att man tittar på nästan-olyckorna och

djupdyker i incidenterna. Det är bra forskning, det är ett sätt att se in framtiden, för när trafiktrycket på vägnätet ökar är risken stor att incidenterna blir riktiga olyckor. Det är också jättebra att få kunskap om vilken utmärkning som får verklig effekt. Vi lägger ner enorma summor på fasta och rörliga utmärkningar, men vi vet för lite om vilket nytta de gör!

Mats Utbult

”Vi lägger ner enorma summor på fasta och rörliga utmärkningar”

resultat för att minska antalet olyckor. Vid vägarbete på de största vägarna, Europavägarna, är det idag mycket enklare att göra omledningar jämfört med för 20-30 år sen, eftersom vi har byggt så många nya sträckningar och det finns de gamla vägarna att ta till.

– Vid minst tre fjärdedelar av sträckorna på de största vägarna går det praktiskt att göra omledningar, enligt bedömningar

Björn-Inge Björnberg

Anti-dammsamlare

20 miljoner på att få ut resultat på nya sätt

AFA Försäkring satsar 20 miljoner på sju projekt i det treåriga programmet "Från ord till handling", som handlar om att tillämpa och förmedla forskningsresultat så att de kommer till praktisk nytta i arbetslivet, istället för att bli hyllvärmare och dammsamlare.

Ett av de sju projekten tar du del av just nu – det är nätplatsen www.arbetsmiljoforskning.se och kvartalstidskriften *Användbart*. Här kan du läsa om de andra projekten i programmet.

En gemensam nämnare för fyra av de sju projekten är att forskare, i samverkan med praktiker, använder forskningsresultat för att skapa IT-verktyg på nätet som praktiker på olika sätt kan använda för att upptäcka, bedöma och förebygga faror. Bengt Christensson på Svenska Arbetsmiljöinstitutet IVL visar med film på nätet hur man kan svetsa utan att riskera hälsan. Svetsarna utsätts för svetsrök och gaser. De kan drabbas av försämrad lungfunktion och hjärtbesvär.

– Vi har rest runt på företag och utfört mätningar, och diskuterat arbetsmiljöproblemen med svetsare, säljare av svetsverktyg och företagare. Den kunskap vi fått fram skall leda till handfasta råd om arbetsteknik och utrustning. De riktar sig också till försäljare av svetsutrustning, utbildare,

ventilationskonsulter och företagshälsovårdsfolk.

Andningsskydd och skäggstubb

Trots att svetsarna vet att svetsrök är farligt, är det ofta svårt att få dem att använda andningsskydd – och göra det på rätt sätt. Just andningsskydd är temat för ett annat projekt på Svenska Miljöinstitutet IVL, som bygger på en studie där forskarna testade och mätte hur effektiva olika andningsskydd, och intervjuade chefer och användare. Den visade att det var handhavandet som brast, exempelvis att svetsarna var orakade, berättar Per Fjällström. Vissa masker kräver att det sluter tätt mellan ansikte och mask.

Alla som behöver skydda sig mot luftföroreningar ska på nätet kunna lära sig hantera olika andningsskydd vid olika moment. Forskarna samarbetar

Foto: Torbjörn Uhlin

Test av lungorna är ett av verktygen, Maria Albin andas djupt i spirometern.

med företrädare parterna, andningsskyddstillverkare och yrkesutbildningar.

Riskmätning och vibrationssvar

Linda Rose, ergonomiforskare vid Kungliga tekniska högskolan i Stockholm, samarbetar mycket nära med anställda vid Arla och Scania om ett IT-verktyg för att bedöma risker för belastningsskador vid arbeten som lagerarbete och plockarbete vid halvautomatiska maskiner. De ska ta fram modeller att bedöma hur riskfyllt ett arbetsmoment är och beskriva hur man kan minska riskerna. Även den som inte är

Foto: Steve Lovegrove

Byggnadsarbetare får nätsvar om damm och vibrationer.

expert i ergonomi ska kunna använda modellerna för att göra ergonomiska analyser.

– Vi går igenom de metoder som finns och undersöker deras svagheter och styrkor, för att se vad vi kan använda. Kunskap finns, men är inte sammanställd i den här formen, säger hon. De som jobbar på bygge eller i gruva och är orolig för vibrationerna eller dammet i jobbet, ska på nätet få svar och råd som är baserade på forskarnas kunskaper. De fyller i ett frågeformulär som de kan ta med till företagshälsovården och som de kan spara som sin egen journal. De kan sedan testa sig igen om ett år och jämföra!

– En byggnadsarbetare ska kunna få svar på frågor om hur mycket just hans verktyg vibrerar jämfört med andra. Genom att svara på frågor kan han bedöma om han behöver gå till doktorn för en hälsoundersökning, säger Bengt Järvholm, yrkesmedicinforskare i Umeå.

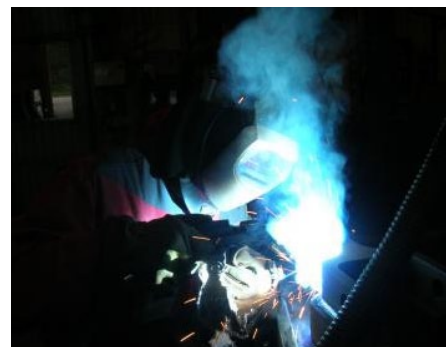
Han förklarar att de vill skapa ett växelspel mellan praktiker och forskare, där praktikerna inte bara tar emot kunskap utan också bidrar till fortsatt forskning

med uppgifter om sitt eget arbete och eventuella besvär. Praktiker kan även presentera sina egna erfarenheter, råd och tips till såväl forskare som praktiker. Företagshälsovården kan använda verktyget inför läkarkontroller. Istället för dagens onödigt omfattande frågeformulär kan det i många fall räcka med på två-tre frågor, säger Bengt Järvholm.

– Ett välutvecklat interaktivt system kommer att fungera minst lika bra, om inte bättre, som en halvdålig läkare som sällan gör en viss typ av hälsokontroll.

Företagshälsovård och museum

Projektet i Umeå samarbetar med ett som handlar just om företagshälsovården och där forskare i Lund och Göteborg tar fram lättanvända instrument, i form av enkäter och checklistor, och ibland olika tekniska hjälpmedel, för att tidigt upptäcka hälsoproblem som är kopplade till exempelvis stress, buller, damm och isocyanater. Och resultat från forskning om kvinnor i industrin ska de använda till en metod för enkla och billiga undersökningar

Svetsare behöver bra andningsskydd.

av leder och muskler i nacka, skuldra, underarm och hand.

Det berättar Maria Albin vid Arbets- och miljömedicin vid Lunds universitet, som förklarar att projektet bygger på "en samverkan mellan teknologerna och deras säkerhetstänkande, och medicinarna och deras inriktning på människors skyddsbehov."

Till sist ett annorlunda projekt: Arbetets museum i Norrköping gör tillsammans med forskare och partsföreträdare en utställning som förmedlar forskningsresultat om vad som gör att ett arbete främjar de anställdas hälsa och välbefinnande, berättar Niklas Cserhalmi, biträdande museidirektör.

– Vi vill gärna arbeta med svåra frågor på ett interaktivt sätt, så att besökarna själva får vara med och påverka och göra saker, och själva bidra med minnen, reaktioner, berättelser, föremål, bilder och filmer. Man kan genomföra enklare rollspel där besökarna löser ett problem. Utställningen blir också en mötesplats för diskussioner och utbyte av kunskaper, erfarenheter och idéer. Från 2011 och ett par år framåt ska den visas på Arbetets museum och fyra andra museer i landet.

Utförligare beskrivningar av projekten finns på arbetsmiljoforskning.se.

*Anna Holmgren
Eva Ekelöf
Torbjörn Uhlin
Mats Utbult*

Foto: Eva Ekelöf

Linda Rose samarbetar med Arla och Scania för att ta fram ett verktyg som mäter risker för belastningsskador.

- Det finns för lite forskning om arbetsmiljön för städare och fastighetsskötare, säger Roger Arnesson.

Vita fält

Det finns mycket obeforskat tycker fackbas som forskade själv

– Det är intressant att forskningen kan visa varför människor blir utbrända och varför känslan av sammanhang och samhörighet är så viktig för hälsan, tycker Roger Arnesson, ordförande för Fastighetsavdelning i Örebro.

Han är ett av de regionala skyddsombud som har studerat och själv forskat vid Mälardalens högskola.

Kursen han gick på högskolan hette ”Hälsofrämjande arbetsmiljöutveckling ur ett folkhälsoperspektiv”. Studierna började med en översikt av modern arbetsmiljöforskning.

- Vi fick höra om stressforskarna Karasek -Theorell

och deras forskning om stress och utbrändhet. Deras krav - stöd - kontrollmodell går att använda i vardagen. Har man ett gott stöd och inflytande över arbetet klarar man högre arbetsbelastning. Forskarna har kunnat visa vetenskapligt att så är det faktiskt.

- Vi fick förklaringar till varför man blir utbränd. Det var nytt för mig. Det finns så mycket rykten kring orsakerna till utbrändhet, säger Roger.

Kursdeltagarna fick läsa om känslan av sammanhang, hur viktig den är för att man ska trivas och göra ett bra jobb. Den teorin är definitivt användbar, tycker Roger.

– Det är inte roligt att gå ensam och städa och bara ha

en skyffel och en sopborste som sällskap, att aldrig få veta varför man gör saker, aldrig få komma in på kontoret eller träffa arbetskamrater. Allt blir lättare om man träffar jobbkompisar, om man håller sig uppdaterad om företaget och dess ekonomi. Då får man en känsla av sammanhang och man förstår till exempel varför företaget behöver flytta folk mellan olika arbetsuppgifter.

Testgrupp i Värmland

I kursen ingick också att bedriva egen forskning om en arbetsmiljö. Roger valde att studera fastighetsskötarnas arbetsmiljö inom HSB i centrala Värmland, som han känner väl till. Roger bor själv i Karlskoga och är anställd på allmännyttan där.

– De hade haft lite struligt på HSB i Värmland, och de gick med på att jag använde dem som min testgrupp i forskningen, säger Roger.

Deltagarna i hans studie bestod av två grupper. Den ena gruppen hade jobbat många år

- Redskapens greppstorlek har otroligt stor betydelse, säger Roger.

tillsammans, flertalet var män, den andra bestod av ganska många nya, både kvinnor och män. Roger gjorde en enkät till båda grupperna och kom fram till fyra områden som behövde förändras. Det gällde ensamarbete, arbetsbelastning, inflytande och oro över förändringar. Roger skrev en forskningsrapport om resultatet av enkäten med förslag till åtgärder. Där ingick att han som regionalt skyddsombud följer upp åtgärderna vid HSB i Värmland.

Roger tycker att han hade nytta av sin yrkeserfarenhet i utbildningen på högskolan.

- Vi gamlingar kunde berätta om våra praktiska erfarenheter på föreläsningarna och i samtalen före och efter, det var jättekul.

Inte alla deltagare på kursen var regionala skyddsombud.

- Några var tjejer i 20-årsåldern, som skulle bli friskvårdskonsulenter, kanske hade de utbyte av oss gamlingar, säger Roger.

Personalbokslut

Roger håller själv utbildningar för skyddsombud. Då använder han gärna

”Ett par arbetsskor betalar sig på mindre än en enda sjukdag”

forskaren Paula Liukkonens metod med personalbokslut för att ge skyddsombuden argument för deras förebyggande arbete.

Roger har märkt att ekonomi ofta är bästa argumentet för att få företaget att förstå varför det lönar sig med en bra arbetsmiljö. Han tar arbetsskor som exempel:

Ett par skor kostar kanske 800 kronor men kan spara många sjukdagar, och skorna betalar sig på mindre än enda sjukdag.

- Redan första dagen en anställd är hemma måste företaget sätta in en vikarie och det kostar 2 000 kronor, plus arbetet att sätta in vikarien i arbetet. De skriker på företaget om de måste lägga ut pengar för tio par skor - men inser inte att de anställda jobbar bättre och orkar mer när de får bra skor.

Vita obeforskade fält

Roger är intresserad av forskning om arbetsmiljö, men tycker att det finns stora vita obeforskade fält, inte minst inom städning och fastighetsskötsel.

- Det finns så lite forskat på hur städning påverkar kroppen. Ta till exempel sambandet mellan arbete och besvär i rörelseorganen, det är väldigt lite forskat på kvinnor.

Roger är kritisk mot Försäkringskassans sätt att använda forskningsresultat när det gäller arbetsskador. Han berättar om en översikt hos Försäkringskassan av yrken med arbetsskador.

- Det är deras bibel. Är man inte med i den bibeln har man ingen möjlighet att få en arbetsskada godkänd som arbetsskada.

- En bonde som har knäproblem får sin arbetsskada godkänd, men en fastighetsskötare som gjort exakt samma arbete får inte sin skada godkänd, för ”det är inte vetenskapligt bevisat” att fastighetsskötare skadas i sitt arbete.

Det är konstigt att man inte kan överföra resultaten från bönder till fastighetsskötare, tycker Roger.

- De använder ju samma sorts traktorer och frekvensen ur- och ihoppning i traktorn är desamma!

Anna Holmgren

Bekymrad

Forskaren som blev riksdagsman vid 76: *Jag har försökt igen och igen att förklara...*

Lennart Levi, 80 år, är världsberömd stressforskare och en av Sveriges verkliga veteraner och pionjärer inom arbetsmiljöforskningen.

Han är bekymrad.

De senaste fyra åren har arbetsmiljöforskningen fått minskande resurser. Färre unga forskare söker sig dit.

Han har verkligen försökt göra något åt saken - som centerpartistisk riksdagsman, sitt partis talesman i arbetsmiljöpolitiska frågor och personlig arbetsmiljörådgivare till arbetsmarknadsministern.

För "Användbart" berättar Lennart Levi mycket öppenhjärtigt om sin syn på vad som hänt med arbetsmiljöforskningen under alliansregeringen, om en del besvikelser, men också om bra saker. Det största beslutet kom lika snabbt som oväntat direkt efter valet, då Lennart Levi vid 76 års ålder var nybliven riksdagsman (c): Nedläggningen av Arbetslivsinstitutet, som regeringen genomförde utan utredning och i rekordfart.

- Jag var emot det beslutet, säger Lennart Levi. Jag fick veta om förslaget genom Arbetslivsinstitutets generaldirektör Mikael Sjöberg som bad mig försöka stoppa det. Och jag försökte verkligen göra vad jag kunde. Men det gick inte.

Han hävdar att detta delvis

berodde på att arbetsmarknadens parter inte var så engagerade. I ord motsatte de sig nedläggningen men var i praktiken kallsinniga, säger han:

- Jag vet, för på AFA Försäkrings årliga oktoberfest 2006 talade jag med flera ledande företrädare för parterna om att något måste göras. "Jo. Ja. Visst. Gör någonting, du." Ungefär så var gensvaret.

Lennart Levi säger att "en del fungerade mycket bra, annat väsentligt sämre" på Arbetslivsinstitutet, som på de flesta större forskningsinstitutioner. Men nu "kastade man ut barnet med badvattnet".

"Svårt i den interna konkurrensen"

I riksdagen debatterade Lennart Levi med arbetsmarknadsminister Sven-Otto Littorin om konsekvenserna av nedläggningen och lyfte fram att den långsiktiga frågan gällde nivån på anslagen:

"Vem ska betala arbetslivsforskningen under den tid som vi ser framför oss? Då är den logiska finansiären FAS (Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap), men FAS kan inte trycka pengar. FAS

Lennart Levi, stressforskare och riksdagsman (c), har kämpat för arbetsmiljöforskningen sedan valet 2006 – men är inte nöjd med resultatet.

måste få pengar. Rätt mycket av de pengarna måste gälla tvärvetenskaplig forskning och tvärvetenskap är inte något som prioriteras i dagens samhälle. Det talas om det, men det satsas inte på det. Det rör sig om i storleksordningen 200 miljoner per år för att arbetslivsforskningen ska kunna leva vidare."

Littorin svarade bara med regeringens skäl för själva nedläggningen: Forskningen ska ske på universitet. Han hävdade att nedläggningen "inte sker utifrån någon bedömning om att

arbetsmiljöforskningen eller andra delar av arbetslivsforskningen bedöms som mindre viktiga”. Genom att konkurrensutsätta den på universiteten, som fick mer resurser, skulle den bli bättre.

Riktigt så enkelt är det dock inte, säger Lennart Levi till ”Användbart”:

–Arbetsmiljöforskning är inte något som brukar ge några Nobelpris. Den har svårt att hävda sig i den interna konkurrensen om högskolornas egna forskningsmedel.

Kunskap som passerat bäst-före-datum

Lennart Levi berättar att han kvittade ut sig vid omröstningen om Arbetslivsinstitutet. Han ville inte rösta för nedläggningen, men inte heller börja sin bana med att rösta för oppositionen. Under hela mandatperioden har han sedan fortsatt att kämpa för förbättrade förutsättningar för arbetsmiljöforskningen och för en ökad tillämpning av forskningsresultaten.

– Jag har försökt igen och igen att förklara: Jobblinjen är utomordentligt bra. Men den handlar inte bara om kvantitet, fler jobb, utan också om kvalitet bättre jobb. Om man har ett jobb är det viktigt hur jobbet är. För att veta något om det, behöver vi forskning! Och behovet är stort. Arbetslivet förändras så snabbt att befintlig kunskap på många områden redan har passerat sitt bäst-före-datum.

Lennart Levi fick en speciell möjlighet att påverka, eftersom Littorin beslöt anlita honom som sin personliga rådgivare i arbetsmiljöfrågor. Och han fick arbetsmarknadsministerns öra i många frågor, tycker han. Littorin visade ett allt större intresse för arbetsmiljöforskningen, samlade arbetsmiljöforskare i ett råd

och gjorde också en del mindre satsningar (mer om det i nästa artikel).

Intresset för forskningen framgick av en handlingsplan för arbetsmiljön, som ministern tog fram och nästan hann presentera innehållet i. Lennart Levi organiserade ett arbetsmiljöseminarium under Almedalsveckan 2010. Meningen var att Littorin skulle presentera sin handlingsplan där. Men dagen före kom hans oväntade avgång.

Enligt de ursprungliga planerna skulle arbetsmiljöplanen komma redan i april-maj, sedan under sommaren. Beskedet från departementet i slutet augusti är att arbetet med handlingsplanen fortfarande pågår.

En liten pengapåse för ett centrum

Ett dilemma för arbetsmarknadsministern och hans rådgivare och medarbetare på Arbetsmarknadsdepartementet är att de efter nedläggningen av Arbetslivs-

institutet inte har det inflytande över arbetsmiljöforskningen som man hade tidigare. Nu ligger forskningsfrågorna på forsknings- och högskoleministerns bord.

Lennart Levi hoppades länge att det skulle komma besked om mer satsningar på arbetsmiljöforskning i den forskningspolitiska proposition som kom 2009. Han själv var synnerligen aktiv och arbetade för ett förslag som enligt hans mening i någon mån skulle kunna ersätta tomrummet efter ALI: En centrumbildning med inriktning på ”arbete och hälsa”, med viktiga byggbitar från Karolinska institutet, Stockholms universitet och KTH.

– Tre ledande forskare förklarade sig införstådda – Lena Mårtensson, KTH, Torbjörn Åkerstedt, Stockholms universitet, och Danuta Wasserman, KI. De fick sina rektorer att skriva ett brev där de uttryckte sin vilja att gå ihop, berättar han.

– Meningen var ju inte att bygga en ny institution. Men

Arbetsmiljöforskaren om politikens arbetsmiljö

Lennart Levi hävdar att alltför mycket av dagens politik präglas av den uppsplittrade statsapparaten som Axel Oxenstierna skapade för 300 år sen och pekar på uppsplittringen på 12 departement och 22 statsråd, och 15 riksdagsutskott. Han beskriver det politiska beslutsfattandet som mycket fragmenterat och i sitt inledningskapitel till ”Inkluderande arbetsliv” ger han följande två bilder av det uppsplittrade politiska livet i regering och riksdag:

- Man kanske syftar till att bygga en katedral, men ofta blir det bara en hög tegelstenar. Inte alltid. Inte ens oftast. Men alltför ofta. Och avsett riksdagsmajoritetens sammansättning.

– Som jag ser det utgör politiken på riksnivå ett sökande efter och skapande av otaliga pusselbitar, samtidigt som pusselproducenterna har bara en mycket dimmig uppfattning om vilket övergripande pussel de vill lägga som pusselbitarna ska passa in i. I detta arbete verkar national- och företagsekonomer ha att tolkningsföreträde. Läkare, psykologer, sociologer och humanister är sällan tillfrågade.

med en liten pengapåse från forskningspropositionen kunde vi ha etablerat ett samarbete och en integrering som skulle ge mycket utdelning. Jag talade med Lars Lejonborg, som lyste av välvilja och sa: ”Javisst, det här ska vi ta med”. Men i propositionen kom bara några välvilliga ord. Inte någon pengapåse.

När regeringens samordningskansli behandlade propositionen tog Lennart Levi hjälp av centerföreträdare för att få igenom förslaget, och även moderaterna lär ha hållit med – men den satsning som Levi och Lejonborg hade talat om kom alltså inte med.

Något litet blev det trots allt i forskningspropositionen. Man satsade 20 miljoner extra till FAS för arbetslivsforskning under perioden 2009-2012. Men det ska man jämföra med de 200 miljoner per år som Lennart Levi tidigare talat om i riksdagen.

Lennart Levi blev besviken över att det därmed inte blev någon verklig arbetsmiljösatsning i forskningspropositionen. Han vill inte kritisera sina (fp)-vänner, men konstaterar att för (fp)-ministrarna Lars Lejonborg och Tobias Krantz har universitetens själv-ständighet varit en nästintill helig princip.

Den har man också hänvisat till när Lennart Levi försökt få gehör för en av sina trognaste käpphåstar:

obligatorisk arbetsmiljökunskap för blivande chefer, redan i civilingenjörs- och ekonomutbildningarna.

Inte givit upp

Lennart Levi har inte givit upp, utan kommer igen. Han

I riksdagen pressade Lennart Levi arbetsmarknadsministern om nivån på anslagen till arbetslivsforskningen, efter beslutet att lägga ner Arbetslivsinstitutet.

förklarar att det mest positiva inom området som har skett under alliansåren är enligt hans uppfattning att FAS har satsat på tre nya starka centrumbildningar som får fem miljoner vardera per år i tio år. Dessa tre centra finns i i Gävle, med tema ”kroppen i arbete – från problem till potential”, i Stockholm handlar det om arbetsrelaterad stress och hälsa, och i Lund är temat ”medicin och teknologi för arbetsliv och samhälle”.

Återigen ser han en möjlighet att växla upp utbytet av forskningen, genom en nära samverkan: – Om vi kan få någon form av gemensam överbyggnad för dessa centra, så skulle vi kunna få en ny forskningsmiljö som väl skulle kunna mäta sig med den som försvann med Arbetslivsinstitutet.

Fler ljusglimtar? Förutom ministrar har han uppvaktat

ledningarna för både FAS och Vinnova. Han hävdar att han mött en positiv inställning till att satsa mer på arbetsmiljöforskning. Och så säger han:

– Jag räknar inte kronor utan resultat. Det handlar inte bara om hur många miljoner man satsar, utan också om att man använder dem rätt.

Men han fortsätter med att förklara att han verkligen är bekymrad över att färre unga forskare är attraherade av att söka sig till arbetsmiljöforskning idag, som en följd av de minskade resurserna.

– Detta riskerar att göra det svårare för forskningen att tillgodose de kunskapsbehov som finns framöver.

Han är alltså inte nöjd med utfallet av alliansåren när det gäller det forskningsområde, som han själv har ägnat ett långt liv åt.

– Det känns inte bra. Men sista ordet är inte sagt, säger Lennart Levi.

Mats Utbult

”Det känns inte bra - men sista ordet är inte sagt.”

Så satsade Alliansen

Regeringen och arbetsmiljöforskningen 2006 - 2010

Sven Otto Littorin uttalade sig i olika sammanhang allmänt positivt om arbetsmiljöforskning och han samlade arbetsmiljöforskare till ett råd, som har givit ut två skrifter. Han satsade också lite extra pengar på några mindre forskningsprogram i samband med regeringens omorientering av arbetsmiljöpolitiken. Och Arbetsmiljöverket fick extra pengar både för forskning och kunskapsspridning.

Här sammanfattar "Användbart" det viktigaste som alliansregeringen sagt och gjort när det gäller arbetsmiljöforskning - efter nerläggningen av Arbetslivsinstitutet.

Arbetsmarknadsministern tillsatte 2008 ett "arbetsmiljö-politiskt kunskapsråd" med några av landets främsta arbetslivsforskare och andra experter. Han ville skapa bättre förutsättningar för "en effektiv arbetsmiljöpolitik som vilar på vetenskaplig grund", genom "en ökad kontakt med välmeriterade forskare inom relevanta forskningsområden".

Rådet har som uppgift ska lyfta fram och belysa viktiga utvecklingstendenser inom arbetsmiljöområdet. 2009 gav rådet ut två rapporter, om god arbetsmiljö som framgångsfaktor för företagets kvalitet, produktivitet och lönsamhet, och om arbetsmiljöns betydelse för "ett inkluderande arbetsliv" (där skrev Lennart Levi ett inledande kapitel).

Arbetsmiljö och lönsamhet

Littorin inledde 2008 också arbetet med en ny arbetsmiljö-politik med

Regeringens arbetsmiljöpolitiska kunskapsråd, med ledande arbetsmiljöforskare, gav 2009 ut två rapporter. En handlade om god arbetsmiljö som framgångsfaktor för företagets kvalitet, produktivitet och lönsamhet.

att Arbetsmarknadsdepartementets gav en skrift som kallades för en "tankeram", med titeln "Arbetsmiljön och utanförskapet". Där framhöll man att det behövs forskning om "de olika leden i effektkedjan mellan arbetsmiljöinsatser och effekter på arbetsmiljö, sjukfrånvaro och verksamhetens resultat i ekonomiska termer". Året därpå satsade också Arbetsmarknadsdepartementet nio miljoner på forskning på temat "arbetsmiljö och lönsamhet". Uppdraget att ansvara för programmet gick till Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering. Det är ett statligt forskningsinstitut inom arbetslivsområdet som har fått leva kvar, vilket kanske en smula förvånande med tanke på regeringens argument för att lägga ner Arbetslivsinstitutet.

Resultat ut till arbetsplatserna

I tankeramen "Arbetsmiljön och utanförskapet" talade man också om hur viktigt

det är att forskningsresultat kommer ut till arbetsplatserna på ett sådant sätt att man kan användas kunskaperna i verkligheten. Även detta principuttalande följde Littorin upp genom att satsa öronmärkta pengar till Arbetsmiljöverket för "Kunskapsförmedling och kunskapsutveckling inom arbetsmiljöområdet". 2009 fick verket 20 miljoner 2009, från 2010 och framåt 30 miljoner per år för detta. (Inom parentes kan man kanske påminna om att regeringen efter skiftet 2006 genomförde mycket drastiska nedskärningar av anslagen till Arbetsmiljöverket.)

En viktig del i satsningen var, förklarade Littorin, att lyfta fram arbetsmiljöfrågornas potential från bland annat produktivitets- och konkurrenssynpunkt. Dessutom fick Arbetsmiljöverket 2009 14 miljoner för att genomföra en tvåårig "kunskaps- och informationssatsning för att främja jämställdhet och motverka hot och våld i arbetslivet".

Mats Utbult

Det vill oppositionen göra

Rödgröna förslag om arbetsmiljöforskning

En rödgrön regering skulle öka resurserna för arbetsmiljöforskningen och samla och organisera den så att man kan "stärka kontakten mellan forskare och arbetsmarknadens praktiker och bidra till att forskningsresultat får praktisk tillämpning". Detta framgår av det gemensamma arbetsmiljöprogram som Socialdemokraterna, Miljöpartiet och Vänsterpartiet har enats om.

De rödgröna skriver att Arbetslivsinstitutet bedrev värdefull forskning inom bland annat hälsa och ohälsa i arbetslivet, arbetsorganisation, ergonomi och belastning, fysikaliska och kemiska hälsorisker: "Efter nedläggningen av Arbetslivsinstitutet har denna forskning skingrats. En följd av detta är att Arbetsmiljöverket får betydligt sämre underlag för sitt fortsatta arbete." De hävdar att statens satsningar bland annat via Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap (FAS) "med all sannolikhet inte uppväger den tidigare neddragningen och splittringen av arbetslivsforskningen".

De förespråkar inte att återuppbygga Arbetslivsinstitutet men vill utreda hur man kan samla och organisera forskningen så att den stärker kontakten mellan forskare och arbetsmarknadens praktiker och bidrar till att forskningsresultat får praktisk tillämpning. "Efter denna kartläggning är det vår avsikt att tillföra ytterligare

resurser till forskningsområdet eftersom vi tror att detta kommer att bli nödvändigt för att uppnå våra ambitioner inom området."

Belastningsskador och kvinnors arbetsmiljö

De vill initiera forsknings- och utvecklingsprogram för de mest skadedrabbade branscherna och yrkesgrupperna, i samverkan med arbetsmarknadens parter, och föreslår två konkreta satsningar

- "Belastningsskador, den vanligaste arbetssjukdomen, om man minskade dem skulle det innebära "stora mänskliga och samhälleliga vinster".

- Kvinnors arbetsmiljö - med ny kunskap och förslag om lösningar på vill man minska den arbetsrelaterade långvariga sjukfrånvaron för kvinnor, som ofta är relaterad till stress.

Statistikbrist och mörkertal

De rödgröna konstaterar också att bra arbetsmiljöstatistik och en väl fungerande rapportering och registrering av tillbud och olyckor är avgörande såväl för forskningen som för förebyggande arbetsmiljöarbete.

De pekar på att "ett aktuellt och växande problem är de stora mörkertal som antas finnas när det gäller arbetsskador som drabbar utländsk arbetskraft som tillfälligtvis arbetar i Sverige". De föreslår att alla tillbud och olyckor som sker på svensk arbetsmarknad ska rapporteras till Arbetsmiljöverket, även de som inträffar vid utländska företag som tillfälligt är

Foto: Mashe

Kvinnors och stress är ett tema för ett forsknings- och utvecklingsprogram som de rödgröna vill satsa på.

verksamma här.

Politiska beslutsfattare i kommuner och landsting har enligt de rödgröna ett särskilt ansvar för arbetsmiljön i offentliga sektorn, som borde bli mönsterarbetsgivare, och de vill därför starta ett utvecklingsprogram med sikte på att skapa mönsterarbetsplatser.

De rödgröna konstaterar att inslaget av arbetsmiljökunskap i högskole- och universitetsutbildningar under senare tid har minskat och de vill ha ett ökat inslag av arbetsmiljökunskap i utbildningar som är av betydelse för hur arbetsmiljön utformas, för att förhindra att arbetsmiljörisker byggs in i arbetsorganisationen, produktionsmetoderna och maskinerna.

Mats Utbult

39,5 miljoner kronor till ny forskning om arbetsmiljö

Arton nya forskningsprojekt om arbetsmiljö och hälsa får dela på 39,5 miljoner från AFA Försäkring. Projekten handlar bland annat om att förebygga olycksfall i arbetet, studier av strålning från mobiltelefoner, bättre arbetsmiljö för flygplanslastare och forskning om vad som händer i hjärnan vid utmattningssyndrom. Anslagen som beslutades i juni har gått till forskare vid universitet och högskolor i hela landet, men också till Svenska Miljöinstitutet, IVL, och till Transportfackens Yrkes- och Arbetsmiljönämnd. Här följer en översikt av de olika projekten.

Mer yrkeskunskaper minskar omsorgsstress

100 000 vårdbiträden, undersköterskor och vårdare i kommunerna saknar formell yrkesutbildning. Forskning tyder på att

Kunnig vårdpersonal blir friskare och gladare.

de är mer stressade och sover sämre än utbildad personal som har denna kompetens. I ett

projekt undersöker forskare om individuellt anpassad fortbildning kan ge vårdpersonal inom äldreomsorgen i Sandviken bättre hälsa och arbetstillfredsställelse. Målet med projektet är att alla som inte fått godkänt resultat i sin yrkesvalidering ska klara av 200-poängskurs i vård- och omsorgsarbete.

Projektledare är Annika Nilsson, lektor i vårdvetenskap vid Högskolan i Gävle, avdelningen för hälsa och arbetsliv. Forskarna samarbetar med Sandvikens kommun och föreningen Institute for Skill Supply by E-assessment.

Anna Holmgren

Kvinnor oftare utmattade

Utmattningssyndrom hör till de vanligaste orsakerna till långtidssjukskrivning hos kvinnor under 45 år. Den drabbade får symptom som ångest, sömn- och minnessvårigheter, och får ofta ont i hjärttrakten.

Hittills har forskningen om utmattningssyndrom

kretsat kring stresshormoner. Men det finns ingen forskning om hur aktiviteten i hjärnan hänger ihop med syndromet.

Detta ska nu forskare

vid Huddinge Universitetssjukhus ta reda på i ett projekt, där de också undersöker hur det kommer sig att fler kvinnor drabbas än män. Forskarna ska också utveckla nya behandlingsmetoder mot utmattningssyndrom.

Projektledare är docent Ivanka Savic-Berglund vid neurologiska kliniken, Huddinge sjukhus.

Anna Holmgren

Masstudie av mobiltelefonrisker

I en internationell studie följer forskare i Danmark, Sverige, Finland, Holland och Storbritannien i 25 år hälsan hos 200 000 personer som använder mobiltelefoner, för att se om det finns långsiktiga hälsorisker för användare av mobiltelefoner och andra trådlösa sändare. Det kan gälla risk för sjukdomar i hjärnan, men

också symptom som huvudvärk och sömnrubbningar.

I Cosmos, projektets databas, ingår över 200 000 män och kvinnor, alla över 18 år. Enbart i Sverige är det 50 000 deltagare i databasen. Uppgifter hämtas också från register över befolkningens hälsa, till exempel cancerregistret.

Anders Ahlbom är projektledare för den svenska delen av studien.

Han är professor i epidemiologi vid Karolinska institutet i Stockholm och har i en serie studier försökt besvara frågan om strålning från mobiltelefoner kan leda till cancer. Denna del av studien finansieras av AFA-försäkring och Vinnova. Vetenskapsrådet har också deltagit i finansiering av databasen Cosmos.

Anna Holmgren

Krasch med godhetskultur leder till sjukskrivningar

”Det finns en kultur av att sopa meningsmotsättningar under mattan, eftersom professionella redskap saknas, vilket gör att den godhetskultur som visas upp utåt kraschar mot arbetsplatsens inre bild”.

Detta är ett inlägg i debatten om arbetsmiljöproblemen inom Svenska Kyrkan, där problem i relationerna på arbetsplatsen oftare leder till sjukskrivningar jämfört med andra arbetsplatser. Det visar en tillsynsrapport från Arbetsmiljöverket och en facklig studie från Saco. Lars-Åke Warg, docent i psykologi vid Arbets- och miljömedicinska kliniken vid Universitetssjukhus i Örebro, genomför nu en studie där han bland annat frågar om kyrkans uppgift att ”vara god” och den kyrkliga ”kommunikationsstilen” har betydelse för ohälsa och sjukskrivningar i religiösa samfund.

Med hjälp av djupintervjuer och en enkätstudie jämför han synen på relationerna och arbetsmiljön i Svenska Kyrkan med hur det är i frikyrkorna Missionskyrkan, Baptistsamfundet och Pingströrelsen. En fråga han ställer sig är om de som har en mer liberal syn i sin teologiska tolkning hanterar arbetsplatsproblem mer ”världsligt” och fritt, än de som är mer teologiskt konservativa. Lars-Åke Warg hoppas att resultaten, däribland åtgärdsförslag, kan användas även av andra ”människovårdande organisationer”, där det finns problem som har att göra med ledarskap, arbetsbelastning och inflytande.

Mats Utbult

Självförverkligande som kvinnofälla

Hänger kravet på självförverkligande ihop med den ökade psykiska ohälsan i arbetslivet, särskilt bland kvinnor? I det här projektet studerar forskarna fem företag med hög andel kvinnor och fem företag med hög andel män, bland annat en bilfirma, ett dataföretag, ett medieföretag, en sjukhusavdelning och en förskola. Projektet går ut på att få mer kunskaper om de anställdas stress och psykiska ohälsa och hur man kan förebygga den.

Projektledare är sociologen Elin Thunman, vid Institutionen för socialt arbete vid Linnéuniversitetet i Växjö.
Anna Holmgren

Hälsoundersökningar vanliga - men osäkert till vilken nytta

Hälsoundersökningar är den tjänst som företag och organisationer köper mest av företagshälsovården.

Trots det är nyttan av dem mycket osäker.

Frågan är hur många som man använder på rätt sätt på arbetsplatserna. Hälsoundersökningar leder exempelvis sällan till slutsatser och åtgärder när det gäller arbetsmiljön.

Wim Grooten vid Karolinska institutet, institutionen för folkhälsovetenskap, studerar effekterna av undersökningarna där han tittar på den allra vanligaste metoden, Hälsoprofilbedömning TM. Årligen utför man främst inom företagshälsan cirka 100.000 sådana bedömningar på arbetsplatserna i landet. Det rör sig om en enkät om levnadsvanor, stress, fysiska och psykosociala arbetsförhållanden och familjeliv. Man mäter också längd, vikt och blodtryck. Även riktade undersökningar förekommer, som hörselkontroll av personer som är utsatta för buller. Människor som andas in skadliga ämnen får sin lungfunktion undersökt.

När människor ska förändra sina vanor krävs ofta att man gör uppföljningar, samtal, åtgärdsprogram. Samma sak gäller åtgärder på arbetsplatsen, utifrån de rön som kommer fram i hälsoundersökningarna. Vad gör man för att förebygga och åtgärda sådant som orsakar mycket skador? Kunskaperna om användning och effekter är bristfälliga.

Med sin studie utvärderar forskarna företagshälsovårdens arbete med hälsoundersökningar. De samverkar med företaget som äger den studerade metoden, för att göra dess resultat mer användbara.

Torbjörn Uhlin

När kommunerna satsar japanskt - vad händer med arbetsmiljön?

Svenska kommuner och landsting satsar i samarbete med Trygghetsfonden för kommuner och landsting på ett utvecklingsprogram, Verksamhetslyftet, som går ut på att sprida den japanska ledningsfilosofin Lean production, i ett utvecklingsprogram, Verksamhetslyftet. Hur påverkar detta de anställdas arbetsmiljö och hälsa? Detta studerar forskare i ett projekt med följeforskning, där de under arbetets gång direkt redovisar resultat till de berörda. Projektledare är Jörgen Eklund och Lennart Svensson vid Helix, ett tvärvetenskapligt forskningscentrum vid Linköping universitet som de senaste åren

har följt Lean-satsningar såväl i industrin som i kommuner. Forskarna beskriver "Lean i en svensk variant" som ett sätt att tänka och arbeta där man tar bort allt som inte skapar ett värde för kunden, samtidigt som ambitionen är att öka kvalitet, delaktighet och medarbetarengagemang. I praktiken finns såväl goda erfarenheter som exempel på att Lean har inneburit en hårdhänt rationalisering med negativa konsekvenser för de anställdas arbetsmiljö. En nyckelfråga är enligt forskarna hur man kan koppla arbetsmiljö- och hälsofrågor till "ett hållbart utvecklingsarbete".

Mats Utbult

Halksäkrare skor på G

Bättre skor och underlag för säkrare fotarbete. Det är målet för ett projekt där forskare i Lund studerar hur människans balansförmåga samspelar med friktionen mellan sko och underlag, och vad detta betyder för halk- och fallrisker.

En tredjedel av alla allvarliga arbetsolyckor är fallolyckor, vanligen när människor halkar inom- och utomhus. Olyckorna

leder ofta till lång sjukskrivning.

Projektledare är Chuansi Gao, som har skrivit en avhandling om fallrisker på underlag av is och snö. Han arbetar vid klimatlaboratoriet, Avdelningen för Ergonomi- och Aerosolteknologi inom Institutionen för

Designvetenskaper, Lunds tekniska högskola. Projektet ska leda fram till praktiska resultat som rekommendationer för hur man ska utforma bättre skor, underlag och arbetsplatser.

Torbjörn Uhlin

Härdplast skiljer på kön

Härdplaster, isocyanater, är en dominerande yrkesrisk i Europa och irriterar ögon och luftvägar. De som i sitt arbete kommer i kontakt med härdplaster kan drabbas av sjukdomar som exempelvis astma och eksem. Däremot är det inte klarlagt om isocyanater kan orsaka cancer. Eller varför de gör skillnad på kön.

De förekommer i allt högre grad i olika produkter och mycket vet man om ämnenas påverkan, men än återstår kunskapsluckor. En del av dem försöker Margareta Littorin och medarbetare på Arbets-

och Miljömedicin vid Lunds universitet fylla igen i ett projekt.

I fråga om skillnaden på könen undersöker de om detta är genetiskt betingat eller beror på att män och kvinnor har skilda arbetsuppgifter. De studerar också om människan via huden tar upp ämnena och hur kroppen sedan tar hand om dem. Forskarna söker kunskap om vilka reaktioner som isocyanaterna ger upphov till i kroppen, hur de avgiftas och hur de påverkar immunsystemet och eventuellt arvsanlagen.

Torbjörn Uhlin

Yoga mot hjärntrötthet

Efter en lindrig hjärnskada är mental uttröttnings – hjärntrötthet – vanligt och kan hålla i sig i många år. Mental uttröttnings innebär att patienten lider av koncentrationssvårigheter, minnesproblem, ett större behov av återhämtning och ökad stresskänslighet. Detta ger nedsatt arbetskapacitet och begränsar vardagen för den drabbade.

Birgitta Johansson, neuropsykolog vid Sahlgrenska akademien i Göteborg, undersöker om man kan minska stresskänsligheten och öka möjligheten till vila genom att praktisera en meditationsteknik där man iakttar verkligheten ögonblick för ögonblick.

Metoden kallas ”Mindfulnessbaserad stressreduktion” och har visat sig vara en effektiv metod för att minska stressen bland patientgrupper. Nu får trettio patienter på egen hand träna sin koncentrationssvårighet med hjälp av en CD-skiva. Enkel yoga är också en del av programmet, som varar i åtta veckor. Patienterna blir testade före och efter programmet och får lämna sina egna synpunkter på metoden.

Anna Holmgren

10 000 tillbud av skärskador i vården

Foto: Elvis Santana

Skärskador är vanliga inom sjukvården.

Varje år inträffar mellan 5 000 och 10 000 tillbud av skärskador i vården. Men bara vart femte skärskadade utreds och ännu färre åtgärdas på arbetsplatsen. Det här projektet syftar till att ta fram konkreta råd om hur skadorna kan förebyggas.

Forskarna ska också studera risken för skärskador i städning och vid hantering av tvätt inom vården. De identifierar först de vanligaste typerna av skärskador, och tar fram åtgärder som är enkla att använda och nyttiga för verksamheten till exempel genom att de minskar kostnaderna eller ökar patientsäkerheten.

Svenska Miljöinstitutet, IVL, genomför projektet i samarbete med arbetsgivare och arbetstagare i vården, och Arbetsmiljöverket. Projektledare är professor Ann-Beth Antonsson vid IVL.

Anna Holmgren

Magnetkamerafält ny tänkbar risk

Efter undersökning i magnetkamera har patienter fått en ökad förekomst av så kallade mikrokärnor, som kan bidra till att de drabbas av tumörer. Detta har en studie visat.

Riskerna med vanliga röntgenundersökningar har varit kända sedan länge. Man undersöker med magnetkamera har tidigare inte varit misstänkta för några faror. Det som skulle kunna skada människornas DNA är de elektromagnetiska fälten som uppstår.

För att få mer kunskap följer nu forskare i en tvåårig studie tio försökspersoner. Projektledare är Jonna Willén vid Institutionen för strålvvetenskaper i Umeå, där forskare i 30 år har studerat effekterna av elektromagnetiska fält under starkströmsledning, framför datorskärmar och runt mobiltelefoner.

Det här är en arbetsmiljöfråga för vården eftersom många anställda arbetar i de elektromagnetiska fälten oftare och under längre tid än tidigare. Detta beror på att det blir allt vanligare att göra medicinska ingrepp när patienten befinner sig inne i magnetkamerautrustningen.

EU skärper i ett nytt direktiv sina krav på hur mycket elektromagnetiska fält som anställda får utsättas för. Magnetkamerafälten ligger över de nya gränserna.

Mats Utbult

Magnetrontgen kan vara en ny risk i vården.

Foto: Paco Ayala

80 procent färre skador av skärvätskor

Det är farligt att andas in skärvätskor, och hanteringen av dem innebär risk för hudbesvär och cancer. I dag sker arbetet vid skärande bearbetning främst med hjälp av datorer. Den direkta kontakten med skärvätskor har minskat och skärvätskorna har förändrats. Det innebär att skadorna minskat. Men många verkstadsindustrier har märkt nya problem, främst diffusa luftvägsproblem hos slipare och maskinarbetare, som utsätts för små luftburna partiklar från dessa vätskor.

I två AFA-projekt ska forskarna studera skärvätskornas betydelse för hälsan, och ta fram åtgärder mot besvär av skärvätskor. Det är forskare vid Arbets- och miljömedicin i Göteborg, samt vid Svenska Miljöforskningsinstitutet, IVL.

I Göteborg ska Anna Dahlman-Höglund med flera kartlägga bakterieförekomsten och förekomsten av fina och ultrafina partiklar vid skärande bearbetning. De ska kartlägga bakteriehalten och mäta hur mycket partiklar de som arbetar med skärvätskor andas in. Forskarna har en metod för att mäta spår av inflammation i luftvägarna som finns i utandningsluften. Med den metoden ska man göra jämförelser mellan olika utsatta grupper. Projektet går ut på att ta reda på hur arbetarnas hälsa påverkas av olika exponeringar för mikrobiologiska ämnen vid skärande bearbetning.

Vid Svenska Miljöforskningsinstitutet, IVL ska forskarna utveckla råd till arbetsplatser hur luftvägsbesvär av skärande bearbetning kan minskas. Projektledare är Bent Christensson vid IVL.

Foto: Lotushead.

Skärvätskor kan ge allergier.

- Ingen ska behöva drabbas av allergisk alveolit efter arbete med skärvätskor, säger han.

En intressant nyhet är att företaget Sandvik har utvecklat ett skärstål, som inte kräver skärvätskor. På sikt skulle det kunna eliminera användningen av skärvätskor helt och hållet. Målet för IVL-projektet är att minska luftvägsbesvären av skärvätskor i Sveriges verkstadsindustri med 80 procent.

*Anna Holmgren
Eva Ekelöf*

Lastares tuffa miljö ska granskas

Arbetet med att lasta och lossa bagage vid flygplatser är tungt.

Lastarna hanterar mellan 13 och 17 ton bagage per dag. Dessutom utför lastarna omlastning och stuvning av fraktgods, ofta manuellt.

För att komma till rätta med

den tuffa arbetsmiljön ska Tya, Transportfackens yrkes- och arbetsmiljönämnd, tillsammans med CBF, Centrum för belastnings-skadeforskning i Gävle, kartlägga lastarnas arbete ut flera synpunkter, som fysisk belastning schemaläggning och psykosocial arbetsmiljö. Utifrån

kartläggningen ska man ta fram lösningar i form av hjälpmedel, nya metoder och utbildning.

arbetsmiljoforskning.se och Användbart följer hela projektet, från början till slut. Läs mer i nästa nummer av tidningen och på nätplatsen.

Eva Ekelöf

Chefers rörlighet – varför de slutar och varför stannar de kvar

Varför slutar kommunala chefer? Ett projekt ska undersöka faktorer som påverkar chefers rörlighet och hur manliga och kvinnliga chefers karriärmönster ser ut. En utvecklingsmodell över dessa mönster är en del av projektet.

För alla organisationer är det viktigt att rekrytera och behålla kompetenta chefer, men chefsomsättningen i den kommunala sektorn är stor jämfört med den privata. Vilka faktorer, framför allt på organisationsnivå påverkar rörligheten? Vad kännetecknar arbetsplatser som chefer lämnar respektive där man vill stanna kvar? Handlar det om flexibilitet, risk för utslagning, eller chefs egen uppfattning om sin anställningsbarhet? Dessa och många fler frågor vill forskarna få svar på.

Annika Härenstam leder projektet. Hon är professor vid Institutionen för arbetsvetenskap vid Göteborgs universitet och leder där ett forskningsprogram, som handlar om chefskap och organisation i offentlig förvaltning. Det här projektet är en fortsättning och utvidgning av det programmet.

Resultatet ger kunskap som kan användas i kommunernas personalarbete och bidra till att stärka chefernas hållbarhet och positiva rörlighet.

Eva Ekelöf

